

PERSONALHISTORISKE, SOGNEHISTORISKE
OG STATISTISKE BIDRAG TIL EN

DANSK PRÆSTE OG
SOGNEHISTORIE

(KIRKELIG GEOGRAFI)

1849—1949 (1959)

SAMLET OG UDGIVET AF
PAUL NEDERGAARD
SOGNEPRÆST, KØBENHAVN

V.

AALBORG STIFT

Danske Boghandleres Kommissionsanstalt

KØBENHAVN 1959

te mig. Jeg var ved at give op, men jeg fik dog embedseksamen ved professorernes velvilje. Jeg blev nu lærer, men ved vækkelsesmoderne 1904-05 hørte jeg præsterne *Mollerup* og *Fibiger* og kom derved til at føle mig hjemme i Indre Mission. Jeg blev kapellan hos den grundtvigske pastor *Paludan*, *Gunderup*, og havde der noget travle arbejdsaar. Mit udstyr var meget spartansk, da jeg kom til Tolne, (en seng, en servante, lidt dagligstuemøbler) men min hustru skaffede et fyldigt udstyr, og bryllupsdagen bragte saa mange gaver og opmærksomheder fra venner i Tolne, at vi fik det smukt og hyggeligt. Her voksede vore 10 børn op, (vi regnede ud, at vi havde brugt alene 5000 kr til togpenge til børnenes skolegang i Hjørring), og vi maatte altid kæmpe med økonomiske vanskeligheder. En stor sorg var det, at vor unge søn, *Ole Vagn*, som blev dyrlæge og var assistent hos dyrlæge *Møller*, *Brønderslev*, og som var nygift og glad for sit arbejde, 12. jan 1944 telefonisk blev kaldt ud sammen med dyrlæge *Møller* til et vanskeligt tilfælde. Ved *Hjermitslev* kom 2 personer ind i bilen, og næste morgen kl 4 blev min søn fundet skudt gennem hovedet paa landevejen nord for *Nr sundby*, medens hans chef sad i bilen paa en gade i *Aalborg* dræbt af mange skud. Det var »udligning« for drab paa en tysker. Den dag, da han blev begravet paa *Tolne kirkegaard*, fandt jeg i lommen salmen fra hans bryllup for kort tid siden: *Sorrig og glæde, de vandre til hobe . . .*«

Pastor *Larsen* var en myndig, til tider noget striks præst, fuld af lune og en ofte skarp ironi. — Det fortælles, at der en søndag ikke havde været gudstjeneste i *Tolne kirke*. Den næste dag, da pastor *Larsen* skulle med toget, mødte han stationsforstanderen, der aldrig viste sig i kirken. Denne ville imidlertid gerne drille præsten lidt og bebrejdede ham, at pastoren havde aflyst gudstjenesten. Han fik blot det hvasse svar: »Gik De forgæves?«

Han var en god prædikant, men kunne somme tider støde folk med sine kategoriske domme og udtalelser, men han havde et stort hjerte for Guds riges sag. Sammen med sin meget yngre hustru skabte han et meget gæstfrit hjem. Men i sit hjerte forblev pastor *Larsen* dog københavner. Trods de mange aar i *Vendssyssel*, levede han sig ikke helt ind i livsformerne, men var f eks naar han spadserede en tur paa *Tolnes veje* klædt paa som var han paa strøgtur i *København*.

Ikke mindst fru *Larsen* øvede en betydelig indsats i de mange aar. Med sit fine og fromme sind satte hun sit præg paa sognets liv, og trods de mange børn, der voksede op i pgd, fik hun tid til et udstrakt sognearbejde, startede og holdt sammen paa missionskredse og kvindekredse og meget andet, og havde altid et stort hjerte for sognets fattige. Hun blev da ogsaa højt elsket i *Tolne*.

4. 19. okt 1940-15. marts 45 (førstepræst *Grønland* 37): **P. J. F. Fenger**, fl t kkp *Vor Frelsers k*, *Kbhvn*, se rkp *Hans Tausens k*, *Kbhvn*.

5. 18. sept 1945-16. april 53 (kkp *Sulsted*-*A* 9. okt 39): **J. E. Kaarsbo**, fl t *Taars*, se der.

6. 1. sept 1953 (kkp *Sct Jørgens-S*, *Svendborg* 9. marts 51): **Poul Ivar Lange**, * 16. juli

25 *Kotagiri*, *Indien*. Faderen: Missionær i *Indien* *Poul L* (af *Sct Hans k*, *Odense*), se I 593. *Stud Hrlf* 43, c 50¹ (1-105), hjpr *Sct Jørgens-S*, *Svendborg* 27. maj 50. ~ 18. nov 50 *Ellen Pape Nielsen*, * 25. maj 26 *Vejle*. Forældre: Kontorchef *Viggo N* og *Carla Pape*. — Broder: *Nordby*, *Samsø*. Farbrødre: *Andenpr Sct Lukas stift*, sp *Brylle*, rkp *Frederiksberg k*. Morbrødre: *Alsinger*, *Sorø*, *Alsinger*, *Sct Andreas k*, *Kbhvn*. *Stamt* 54 b.

Amtssekretær *DKU*.

Litt: *A. P. Gaardbo* i *Saml t jysk hist og top* IV, 210 f, VII, 224 f, *A. Horneman*: *Fra T egnen*, *Hedelsk tidsskr*, 1934, s 295 f, *J. C. Pedersen*: *Minder fra Hørmested*, *Sund sans*, 1935, 106 f, 127 f, 153 f, 189 f, 225 f, *J. Andreassen* og *A. A. Andersen*: *En vaartid*, 1925, s 105, *Hj og Tr VIII*, 74, *Thomas Larsen*: *En gennembrudstid*, 1917, s 134. Medd fra præsterne *C. C. Larsen* og *P. J. F. Fenger*. Se iøvnr under *Elling*. *C. Klitgaard*: *Tolne marked*, *Vends arb* 1938, 329 f.

AASTED—SKÆRUM

(Med filialkirke i *Kvissel*).

Aasted sogn, 4000 ha, er højtliggende og bakket, overvejende frugtbar jord, enkelte hedestrækninger. Meget smukt langs *Aasted aa*, der løber mellem høje, stejle bakker. Pastor *Bremer* skriver: »Her er en af landets smukkeste egne, vekslende marker, bevoksninger med gran, bøg, enebær og lyng. I den dybe dal fosser aaen over store sten, hist og her er der ret store skove med sønderrevne kløfter, og fra højdepunkterne storslaaet udsigt over *Kattegat*.«

Byerne: *Aa*, *Ribberholt* med mh fra 1897, *Mejling*, stationsbyen *Kvissel* (459 indb) med alle slags handlende, *Bækmoien*, *Vasen*, *Nistrup*, *Fuglsang*, *Grønlund m m*, flere større gaarde. Mange arbejdere i *Kvissel*.

Skærum sogn, 1887 ha, højtliggende og bakket, frugtbart mod syd, sandet mod nord, hvor bakkerne er lyngbevoksede. Byerne: *Ø-V Skærum*, *Trøderup*. Hg *Eget* (udst).

Ved *Studsbjerg* har ligget en hellig kilde, som ogsaa er søgt i nyere tid *Sct Hans aften*. Paa en lyngbakke mod nord er rejst en genforeningssten.

Det kirkelige liv

Fra den ældre præstehistorie kan nævnes, at 1673-1702 var **Frans Vogelius** sp og provst her. Han var »arbejdsom, lærd, berømt, men det gik galt med datteren« (*W I*, 59). Provst, mag **Chrf. Mumme** (1702-35) blev biskop i *Aalborg* 1735. Han omtales som »vittig, skarpsindig, retsindig og nidkær« (*N* 402). Han efterfulgtes af sin søn **Gerhard Mumme**, (1735-54), som ogsaa blev provst. Han vandrede troligt i faderens spor. Biskoppen skriver (1741 og 1744); ogsaa menig her var stiftets bedste (1741 og 1744); ogsaa menig heden fik et godt skudsmaal. 1756 siges, at der er mange retsindige, men ogsaa nogle med haardhed i sindet, de lader sig dog overvinde ved paamindelse. Vækkelse nævnes ikke, men den lange paavirkning fra familien *Mummes* side har dog næppe været uden frugt. Han efterfulgtes af sin broder **Christofer Mumme** (1754-79), som fra 1742 havde været kapellan paa stedet. Der var en god degn, *Rasm. Gal-*

schyt, men provsten beder dog (1743) Gud bevare ham for hans skadelige magelighed. Af skoleholdere faar Mogens Conradsen højeste lov; Mumme takker Gud for ham, han gør hans navn evig ære, og hans arbejde bærer god frugt. Ogsaa Laur. Olesen i annekset roses, og 1759 kaldes en Jens Mortensen en sand kristen og god skoleholder. (F. Elle Jensen, s 118).

Slægten Mumme sad her 1702—79. 1801—35 var nordmanden, provst **Simon Røst** sp her. Han skrev om oldmærkværdigheder i Aasted-S og »samlede provinssielle ord fra Aalborg stift« til Molbechs dialektleksikon. Biografier af ham i Berl Tid 1835, nr 127 og i Aalborg stiftstid 1835, nr 64. Hertz skriver (1861, s 3): »Befolkningen er fattig og paa et temmelig lavt kulturtrin her som overhovedet i Vendsyssel. Den omtales som kendelig ved en større vildhed og raahed i sæder end i størstedelen af landets øvrige befolkning og ved den ringeagt, der vises kvinder og ved krænkelser af markfred. Den store fattigdom synes ofte at være selvforskyldt, og de fattiges forhold til kommunen omtales ofte at være af underfundig og besværende art. Dog anføres det, at der for tiden er i alle forhold en bevægelse, der haabes at føre til det bedre.«

Der fortælles meget om drukkenskab og usædelighed her i gamle dage. Provst *Fr. Nielsen* (1861—73) som var en betydelig og frisindet mand, har i en pjece fortalt om forholdene her i 60'erne: »Mormoner og baptister huserede alle vegne, og mange droges bort fra folkekirken. Naar jeg om søndagen kørte til kirke, mødte jeg hele skarer, der ligesom paa trods ville vise, hvor mandsstærke de var. Jeg kørte, de gik, men omsider blev jeg ene om at køre, og i slutningen af min embedstid var der kun et par familier, der hørte til sekterne. Forholdene var her meget forskellige fra forholdene paa Mors. Paa Mors var der kristelig oplysning, som gjorde sektvæsenet umuligt. I Vendsyssel blev mange bytte for det. Her (som altid) begyndte sekterne agitationen med voldsomme udfald mod folkekirken og dens præster, men naar det saa var hørt til ende, hvad saa? Saa aabnedes øjnene for det hule og forvrængede i mormonismen, medens baptisterne i reglen holdt flere samlede paa grund af deres pietistiske lovvæsen og hele forstandsmæssige retning.« *Mormonerne* var de meget nidkære. *Baptisterne* virkede imod dem, og derefter kom grundtvigsk og IMs vækkelse, der sammen med folkekirken præster satte bom for sekterne. Provst *Fr. Nielsen* var en af de første grundtvigske præster paa egnen. Det vakte opsigt, at *Thomas Larsen* fra Lendum blev sendt til konfirmationsforberedelse i Aasted (En gennembrudstid, s 11). Provst *Nielsen* og pastor *Begtrup* i Flade var faktisk de eneste præster, der i 50'erne paa egnen tog kampen op med sekterne (Begtrup, V 23), de andre præsters uvirksomhed gav dem vind i sejlene.

En helt ny, lokal sekt opstod da lærer *Jensen*, Aasted, opgav sit lærerembede, meldte sig ud af folkekirken og købte en gaard i Hørmested for at hellige sig forkyndelsen af en ny lære med skarpe angreb paa folkekirken og dens mangel paa kirketugt: De ugudelige skulle udelukkes af menigheden. Han samarbejdede med *Peder Sørensen*, Ordrup ved Ringsted, og var frikirkelig i sin agitation, ganske som den sjællandske bevægelse var i 50'erne. Han prædikede en sentimental pietisme, der kunne faa kvinder til at flyde hen i taarer. Han fik en del tilhængere, og man kom fra andre sogne for at høre ham, ja man gik milelangt i sne i bælgmørke vinternætter. *Thomas Larsen* gengiver (IV, 39) et brev hvor en god folke-

kirken mand i Aasted *Jens Chr. Andersen*, 20. marts 1860 beder Skovkirsten komme til hjælp mod sekterere og falske lærere. »Jensen, Aasted, har besøgt os to gange. Han kom lige saa kærlig og venlig indsmigrende, som du havde sagt, men jeg haaber ved Guds naade, at han ikke har draget nogen fra den enfoldige tro i Kristus. Det gør mig inderligt ondt, at Jensen siger, at daaben ikke er nødvendig til salighed. Det er mit og manges ønske, at du vil besøge os...« Efter nogle aars forløb kom lærer *Jensen* selv i tvivl om sin læres ægthed og standsede sin missionsvirksomhed, bekendtgjorde i bladene, at han »havde bøjet begge de prøvede knæ« og var vendt tilbage til folkekirken, skønt den »snarere lignede en tidselmark end en hvedemark«. En indsender paa stod, at han »kun havde bøjet det ene af de prøvede knæ« (!). Bevægelsen døde hen. Lærer *Jensen* rejste til USA, og maaske er det denne bevægelse *Vilhelm Beck* sigter til i en artikel i »IM tidende« 1869: »Det er den gamle historie om de troendes syndfrihed, som Djævelen ikke blot har fortalt metodisterne. Der findes nok i Vendsyssel et parti med et eller andet menneskenavn, som kalder sig syndefri.«

I pastor *Gads* tid (1874—89) var kirkegangen ringe. Der berettes om megen drukkenskab, især i Skærum. Vækkelsesbevægelserne havde ikke megen indgang.

1875 oprettedes **Kvissel højskole** af forstander *Viborg* (broder til dr V, sp Slagelse), der havde ledet den af *Thomas Bjørnbak* oprettede skole i Smidstrup, efter at *Bjørnbak* var flyttet til Fjellerad (se s 164). Højskolen fik ingen fremgang i *Viborgs* tid. Han stod politisk befolkningen fjernt, idet han af al magt støttede *Estrups* provisoriepolitik, ja han afholdt en basar paa højskolen til fordel for den provisoriske befæstning. Han holdt i flere aar bibellæsninger paa højskolen. 1892 maatte han overdrage højskolen til fynboen, friskolelærer *Hagbard*, som dog heller ikke kunne faa skolen til at gaa, 1899 overtog *Ole Stevns* højskolen. Han havde været forstander for den danske højskole »Danebod« i Minnesota, USA. Han og hans hustru havde gode betingelser for at faa den forhuttede højskole bragt paa fode, og elevtallet steg betydeligt. Pastor *August Kristensen* kom her, og pastorinde *Thyra Bojsen Jensen* omtaler efteraarsmøderne paa Kvissel højskole med megen glæde (Fra gl præstegaarde, I, 231), hendes mand, pastor *F. Bojsen Jensen* talte, da forstander *Hagbard* og hans hustru, *Margrethe*, tiltraadte 3. nov 1892, om højskolens opgave: At vække kærlighed til skønne livsidealer paa sandhedens grund, og pastor *Th. Bugge* talte om kampen for at finde Guds fred.

Dette var lidt af et aandeligt vaarbrud i grundtvigske kredse her paa egnen først i 90'erne. Aalbæk og Jerup fik gode forsamlingshuse, og Kvissel højskole vaagnede til nyt liv. Den blev dog aldrig af de store. Pastor *Kjersgaard* (1890—93) var meget afholdt og havde meget stor kirkegang.

Indre Mission havde i de første aar nær tilknytning til IM i Elling (se s 418).

Pastor *Sveistrup* (1893—1908) var af grundtvigsk rod, men afgjort IMs præst. En umaadelig flittig og nidkær mand, maaske lidt rast-

løs, men en elskelig skikkelse. Det stærke IMs trosliv paa egnen, i Flade-G, Skagen, Bindslev, Horne og Sæby var egentlig gaaet forbi Aasted-S. Men i Sveistrups tid blev der dog et lille IM smf, som byggede mh i Aasted 1897 (indviet af *Asschenfeldt-Hansen*), hvor der blev holdt sdsd og møder. Gdjr *Jens Olsen*, *Mejling*, smedemester *Eskildsen*, *Kvissel*, og gdjr *Mads P. Hansen*, *Trøderup*, var de førende IMs folk og hjalp pastor S trofast. Pastor S var glødende ivrig for Blaa Kors, – et afholdsarbejde var ogsaa paakrævet. Han øvede paa dette punkt en god indsats. Han arbejdede for vækkelse, holdt missionsuger i kirkerne og missionshuset, men resultaterne var smaa. Man husker eksaminer i de 5 skoler som festdage; S gjorde meget ud af arbejdet i skolerne og i konfirmandstuen og var meget flittig til at gaa paa husbesøg. Han fik oprettet en sygekasse i pastoratet 1894 og var dens fmd til 1908. (Blev fejret ved 50 aars jubilæet 1944, hvilket glædede ham). Han fik ogsaa oprettet en sygeplejeforening og en tyendespareforening. Selv skriver han, at frugterne af hans gerning her tilsyneladende kun var smaa, kirkegangen var nogenlunde i Aasted, ringe i Skærum, men voksede lidt med aarene. Befolkningen var velvillig, men der var kun faa bekendende kristne. Til KC hørte proprietær *Erhardis* paa Dybro og proprietær *G. P. Nielsens*, *Godthaab*, begge præstens gode støtter.

Den grundtvigske kreds indkaldte pastor *Avg. Kristensen* til regelmæssige gudstjenester, især i Skærum. Blandt de gr ledere var gdjr, folketingsmd *Hans Madsen*, Skærum, sogneraadsmnd *Hans Hansen*, Skærum og højskoleforstander *Ole Stevns* og hans dygtige hustru.

Sognene har gn aarene været præget af ret skarpe skel. Pastor *Hans Hansen* (1908–13) var n grundtvigsk. Han skriver: »Der var noget friskt og djærvt over befolkningen. Mange steder traf man gammeldags beboelsesforhold og gamle livsvaner, men ogsaa visse steder gammeldags drukkenskab og raahed. De kirkelige retninger stod skarpt over for hinanden, hvad der paa visse maader kunne vanskeliggøre det kirkelige arbejde. IM var streng i sin dom over andre; vovede en af dem at gaa til møde paa højskolen, blev han betragtet som en frafalden. Jeg stod uden for IM, men søgte at komme dem i møde, overlod dem kirkerne til deres brug og præstegaardshaven til sommermøder, men da jeg foreslog, at vi til disse møder skulle have en taler fra begge sider, IM og gr, ønskede de ikke »linierne forplumrede« og kom ikke mere. Saa holdtes møderne i haven hos gdjr *Mads P. Hansen*, *Trøderup*, hvor jeg ogsaa blev indbudt som taler. Missionsfolkene var ivrige med at ordne missionsuger, undertiden 10 aftner i træk. – Den gr retning havde størst tilslutning, og der fandt jeg mine bedste venner. Gdjr *Hans Hansen*, *Stokholm*, *Skærum*, og hans udmærkede hustru (*han* var en sindig, klog mand, *hun* livfuld og varmhjertet) var vore gode støtter. (Valgmenighedspræst *Uffe Hansen*, *Ubberup*, er deres søn). Højskoleforstander *Ole Stevns*, en fin, lyrisk natur med en barnlig kristentro og hans energiske hustru, grænseløst hjælpsom, var ogsaa vore nære venner. De sidste aar var optaget af planer om kirkebyggeri i den opvoksende by, *Kvissel*.

Pastor *Bremer* (1913–32) var grundtvigsk. Han var en moden mand, da han kom hertil, en mand, præget af kunstneriske interesser, (især musik) og meget levende i sin væremindede om Norge, ikke om Vestjylland, som vi kom fra. I Aasted-S var der jævnt god kirkegang, men de var ikke som vestjyderne, landets mest trofaste kirkegængere. *Vendelboerne* er et interessant folkefærd for en præst at arbejde iblandt. Her er ikke noget af vestjydens mistro og forsigtighed; man udtalte sig aabent og velment. Ungdomsmøderne gik godt, IMs samtalemøder gik ikke saa godt som i Vestjylland, men folk ville gerne komme til bibellæsninger. Vi samlede de gamle i julen, og om sommeren var der møde i præstegaardshaven med kaffe og oplæsning efter en gudstjeneste. IMs folkene var meget selvstændige; de troede, at de havde absolut ret, og at andre havde absolut uret. Derfor gik det ikke saa let med samarbejdet med dem. Nogle af dem kom nok i kirken, men missionshuset var nr 1 for dem. Den store begivenhed i disse aar var kirkeindvielsen i *Kvissel*. Her samledes en trofast menighed. Vi fik mange gode venner i Aasted-S, og vi var taknemmelige for aarene der.«

Fra 1914 har andenpræsten i *Elling* holdt regelmæssige gudstjenester paa IMs foranledning.

IMs ledere har bl a været: Hmd *Borrisholt*, *Aa*, smed *Knudsen*, *K*, hmd *C. Jensen*, *Vognsbæk*, hmd *J. C. Christensen*, *Hedelund*, gdjr *Hartvig Larsen*, *Aa*, hmd *Magnus Andersen*, *S*, postbud *Niels Andersen*, *K*.

Gdjr *Lars Chr. Pedersen* (* 1810) *Skjortholt*, *Aasted*, var den første venstre-folketingsmd i *Frederikshavn-kredsen*, valgt 1853. Han var sogneforstander 1848–53, velbegavet, men uheldige forhold medførte, at han ikke blev anvendt ret meget i det offentlige liv (*Thomas Larsen II*, 109). Han var blandt de fremmeligste bønder som taler, talte paa rigsdagen især om jernbaneanlæg i *Vendsyssel* og om sandflugtens dæmpning.

Han genvalgte 1855, 1858, 1861, men ved valget til rigsraadets folketing 1864 faldt han.

Peder Christensen, *Dybro*, *Skærum*, mindedes som en hededyrker »uden sidestykke«. Han opdyrkede hede, rensede markerne for sten, dræned, kørte 30.000 læs mergel ud, nyopbyggede gaarden, der blev en mønstergaard, 170 td ld. (Pastor *Jerminn* og sogneraadsmnd *C. Voss* i *Tidsskr for landmænd* 1855, s 161 f).

Gdjr *Hans Madsen* (* 1846 i *Glud*) havde været paa *Vallekilde højskole*, købte 1874 *Skærumhede*, fik snart en del betydning, blev fmd for *Aasted-S sparokasse*, sogneraadsmnd og amtsraadsmnd. 1899 blev han landvæsenskommissær, fik en mængde tilidshverv, som han røgtede samvittighedsfuldt og dygtigt. Han havde en rolig elskværdig fremtræden, hans stemme var svag, han udtalte sig kort og klart, var udpræget grundtvigsk. Han blev folketingsmd 1892, tog ikke ofte ordet paa rigsdagen, mest om lokale forhold, især om en fiskerihavn i *Skagen*. Han var *Chr. Bergs* tro mand. (*Thomas Larsen II*, 546 f).

Lærer *J. J. J. Præstholt*, *Kvissel*, (* 1884, † 1954) var en af de betydeligste lærere paa egnen. Han var fra *Aulum*, sem fra *Nr Nissum*, blev lærer her 1910 og kom straks til at betyde meget i det grundtvigske arbejde i sognet. Fra 1920 var han fmd for *KS* her. Han gjorde et stort arbejde for opførelsen af kirken i *Kvissel*, og var et interesseret menighedsraadsmedlem. Som lærer afskyede han alt terperi og sigtede i sin gerning paa, at barnet ikke blot har en krop, men ogsaa en sjæl: Han forstod at tale om daaben og ville hjælpe dem til at lære, hvad kristendom er. Danmark og det nationale betød ogsaa meget for ham. Han havde en egen evne til at for-

tælle bibel- og fædrelandshistorie, saa det blev præget af aand. Han vandt en stærk position. Var ikke bange for at gaa sine egne veje, en selvstændig natur, der ikke angledede efter popularitet. Han fulgte sin overbevisning uden at vakle eller skele til sine venner tælderne. Et af hans valgsprog var: »Sine venner tælder man ikke; dem vejer man!« For sine kolleger gjorde han et stort arbejde. 1930 blev han fmd for Sindalkredsen, 1936 kom han i Dsk lærerforenings hovedbestyrelse, og blev 1948 fmd for landsbygruppen, og i mange aar besvarede han juridiske og tjenstlige spørgsmål for sine kolleger, ligesom han var virksom som fmd for lærernes understøttelsesudvalg og med i lærernes brandforsikring. Han tog afsked 1951. Skønt han skarpt hævdede skolens ret overfor kirken, stod han personligt altid i det hjerteligste forhold til kirken. I sit sogn tog han meget del i det kulturelle arbejde, og var en tid sogneraadsmlem. Blandt lærere fik han særlig betydning i afskedigelsesudvalget, hvor lærerne i ham havde en klog og retsindig advokat. Han var de sidste aar syg, blev opereret flere gange. En søn er sognepræst i Føvling.

1927 oplyses: Kkg 8 pct, 2 mh, IM, KS, gr flertal. 1931: Kkg 5-6 pct. 1935: Kkg 9-6-7 pct, 2 IM smf, KS, DdU, ungdomsm i pgd (150). 1943: Kkg 6,6 og 7 pct ved sps gudstj, 3 IM kredse, mgh og ungdomsm i pgd, KS. 1947: Kkg 5-6-5 pct ved sps gudstj, skarpe skel, kirkeblad. 1958: Kkg 5-6-5 pct, ved sps gudstj, ret skarpe skel, kirkelige og folkelige møder i pgd og i skolerne ved sp. Kirkeblad, 2 ungdomsf, 2 fh, mødesal i pgd fra 1934. (180 sd). 3 IM-kredse, 2 mh. - Flere større gaarde. Mange arbejdere i K.

Aasted kirke (Sct Nicolaus) var oprindeligt romansk af kamp, men er senere i middelalderen fra soklen ombygget af munkesten. Stort, middelalderligt taarn med spidsbue til skibet. Skibet har fladt loft, koret stjernehvælving. Middelalderligt vaabenhus mod nord med blindingsprydet kamgavl. Renæssancekapel mod nord fra 1695, nu ligkapel. Udskaaren renæssancealtartavle fra 17. aarh, oblatæske fra 1703. Romansk granitfont. Ny prædikestol. Krucifix i skibet. Ligsten. 250 sd. Orgel. Restaureret 1954.

Mackeprang, s 15, 406.

Kvissel kirke, indviet 23. nov 1919, arkitekt Charles Jensen, ligge højt paa en bakke med vid udsigt, er opført i gotisk stil med kamgavle, bestaar af skib, kor, taarn og vaabenhus. Overhvælvet. Altermaleri af Rud. Petersen. 150 sd. Orgel.

Skærum kirke (Sct Jørgen) er kullet, skib og kor er romanske af huggen kamp paa skraakantsokkel. Fladt loft. Vaabenhus i taarnet. Ny altartavle med gl maleri (Jesu fødsel). Den gl katolske fløjaltartavle er fjernet til Aalborg museum. Romansk granitfont. Ny prædikestol. Den gl prædikestol fra 1585 med bibelske relieffer er fjernet til Nationalmuseet. Middelald krucifix i skibet. Ligsten. 150 sd. Nyt Orgel. Udbygning mod nord fra 1884.

Mackeprang, s 58, 64, 150, Løffler, pl VII.

Folketal: 1850: 872 og 335, 1901: 1326 og 599, 1921: 1457 og 599, 1955: 1556 og 597.

Altergæster: 1922: Ialt c 500, 1934: 246 og 287 og 136. 1955? Heri ikke medregnet alterg ved IMs gudstj.

Menighedsraad: 1922: 7 IM, 11 gr, 1934: 6 IM, 12 gr, (u p), 1945: 7 IM, 11 folkekirk og gr, valg i Aa og K, 1957: 6 IM, 12 folkekirk og gr.

Kommunevalg: 1943: Soc 110 (2), borgerl fællesl 635 (7), 1958: Soc 171 (2), husm 46 (0), 7 valgt paa upol lokallister.

Sognepræst

Indt 1861: a) 87 rug, 144 byg, 65 havre, b) 65 rdl, mælk til 18 rdl, c) 19 rdl, 9 byg, d) 250 rdl, e) 70 tdl ager, 40 hede, 1/4 mil borte. Gl raadden pgd, stuehuset 35 alen langt. - 1870: Regul 2018 kr, netto 4238 kr. - 1913: 2. kl, 1946: 2. kl. Pgd opført 1895.

13. 31. juli 1835-8. april 53 (sp Torsted-H 27. maj 25): **A. J. Bendtsen**, fl t Gudbjerg, se der.

14. 19. juni 1853-26. april 61 (adj Aalborg 39): **H. C. Jermin**, fl t Tjustrup-H, se der.

15. 27. juni 1861-25. aug 73 (sp Frøslev-M 24. april 55): Provst **Fr. Nielsen**, fl t Oure-V, se der.

16. 17. marts 1874-6. dec 89 (sp Frederika-K 8. aug 64): **Frederik Vincens Gad**, * 13. aug 28 Næs, Østerø. Faderen: Kstrd, sp i Gaverslund-V, † 79, se der (af andenpr Rosk dk). Stud Kolding 47, c 561 (h₁), hjpr Borris-F 30. maj 57, do Skørping-F, do Store Solt, Slesvig, do Taulov 62, afsk 6. dec 89, † 25. jan 90. ~ 10. nov 64 **Elisa Nathalia Rygaard**, * 18. juni 43 Holstebro, † 31. jan 21. Forældre: Kbmd Mads R og Ingeborg Jacobsen. - Broder: Sengeløse. Brodersøn: Taarup-K. Stamt 33.

Pastor Gad omtales af nogle som en ringe præst, af andre som en livlig og elskværdig mand. Hans hustru og flere af hans børn gik 1890 over til Romerkirken.

17. 13. febr 1890-9. juni 93 (rkp Thisted-sp Skinnerup 8. sept 86): **V. D. Kjersgaard**, fl t Hurup, se der.

18. Kst 29. sept 1893, udn 8. okt 95-24. sept 08 (hjpr Vejen-L 2. nov 92): **I. J. Sveistrup**, fl t Gudbjerg, se der.

19. 24. dec 1908-16. juli 13 (højskolef Hindholm): **H. Hansen**, afsk dsk præst USA, se Stege.

20. 1. dec 1913-15. juli 32 (sp Faaborg-Aa 17. april 01): **Johannes Lauritz Martin Bremer**, * 29. aug 62 Sattrup, Østbirk. Forældre: Lærer Anders B og Birgitte Petersen. Stud priv 87, c 962 (h₂), afsk 15. juli 32, † 15. febr 46. ~ 9. aug 94 Ingrid Dorthea Kathrine Wiberg, * 6. sept 61 Kbhvn, † 21. dec 43. Faderen: Sp Bregninge, Ærø, † 14, se der. - Hustrus halvbroder: Sengeløse.

Pastor Bremer var som student kasserer og ivrigt medlem af Privat kammermusikforening, var før og efter sin embedseksamen sang- og musiklærer i Kbhvn og var hele sit liv meget musikalsk interesseret. I Østbirk hjalp pastorinde Køster ham til forstaaelse af grundtvigsk tankegang, og han virkede som præst efter grundtvigsk livssyn. Han blev gift med en datter af pastor Wiberg, som da var i Østbirk. Indtil han blev præst havde han sit aandelige hjemsted i Vartov. Han var en livlig, alsidigt begavet og interesseret mand, der var meget flittig til besøg rundt om i det vidtstrakte pastorat. Indre Mission kunne ikke bruge ham, men havde fra 1914 sin egen præst til at komme her. Pastor B havde mange venner, og naar han senere besøgte Aasted, var kirken tæt fyldt.

21. 12. okt 1932-21. nov 38 (højskolelærer, Lyngby 30): **K. F. W. Thaning**, fl t Asperup-R, se der.

22. 4. marts 1939: **Paul Westergaard-Nielsen**, * 7. marts 13 Kbhvn. Faderen: Sp Kaper-naums k, Kbhvn, † 50, se der. Stud Schneeksk 31, c 372 (1). ~ 28. nov 39 Lise Brøndum-Nielsen, * 16. aug 16 Kbhvn. Forældre: Overlærer Aage B.-N og Ingeborg Marie Louise Kirstine Jensen. - Moders søster ~ Barfod, Moltrup-B.

Næstfmd Teol forening 38-39, BM Hjørr a børneværnsf 42, BM Sydslesv udv f Hjørr a 45, Kirketjenestens tilsynsførende med flygtninge i Aalb og Hjørr amter 45. Arresteret af Gestapo 24. jan 45, i arrest i Aalborg og Frøslevlejren.

Litt: Vendsyss. land og folk, 1910, A. Gaardbo: S
sogns hist og top, 1902, Holger Begtrup: Dsk mghliv
i Et kredse, V, 1934, s 20, 23, Thomas Larsen: En
gennembrudstid, 1917, s 11, 23, 70, 192, Thyra Jensen:
Fra El præstegaarde, I, 1930, HJ og Tr VIII, 1944, s
8, C. Klitgaard i Khst saml 6 r IV, 1943, s 350 f.

FLADE—GÆRUM

Pastoratet er ialt 2857 ha. Arealet kan ikke
nejagtigt opgives for hvert sogn.

Flade sogn var oprindeligt et stort sogn, men
er nu kun lille, omslutter det meste af Frede-
rikshavn-Bangsbostrand. Frederikshavn (Flad-
strand) udskiltes fra Flade 1812, Bangsbo-
strand udskiltes kommunalt 1939 (med en del
af F sogn) udskilt fra Flade i kirkelig henseen-
de 1943. Mod nordøst lavtliggende og fladt,
mod syd stærkt bakket, Flade kirkebakke er
122 m med vid udsigt over land og hav. Meget
naturskønt. En del skov, mange søgte udflugts-
steder. Byen: F. Hg Knivholt, flere større
gaarde.

Gærum sogn, 1900 ha, er højtliggende og
bakket, sandmuldet jord. Byen: G, mange
smukke oldtidsminder.

Fra ældre tid

Pastor C. F. Lund, sp Flade-Fladstrand-Gærum
(1740—43), skriver: »De fleste er i en uomvendt, hyk-
kelsk, forblindet og sikker tilstand«, mens hans ka-
pellan, Holst, holder for, at der i Gærum ogsaa er
gode sjæle. Provsten omtaler baade ham og den næ-
ste sognepræst, Jørgen Broager (1743—55), med aner-
kendelse. Holst prædikede vel daarligt, men arbej-
dede godt med ungdommen. 1748 synes biskop Bror-
son, at der er baade onde og gode i menigheden,
1756, at der er mange Guds børn, men ogsaa mange
paa afveje; Mogens Toftum (1755—60) arbejdede med
taalmodighed i haabet paa deres omvendelse. 1759
hedder det, at der er klinte i hveden, og 1764, at for-
holdene er uensartede. (F. Elle Jensen, s 120).

Pastoratet er blevet ændret ved de nævnte
udskillelser. Om kirkelivet og det stærke IMs
liv i Bangsbostrand er fortalt under Bangsbo-
strand, se s 387 f.

Den gamle pgd i Flade laa idyllisk nede i en
dyb dal, meget mørkt og fugtigt, omgivet af
bøgeskov, men usundt. Pgd blev flyttet 1891,
efter at provst Kleffel var død af tuberkulose.
En del af præstegaardsjorden blev solgt til
Frederikshavn kommune 1910 og blev beplan-
tet 1919, da man af hensyn til byens vandfor-
syning ville undgaa kreaturhold her.

Statsminister Niels Neergaards fader Peder
N var sp her 1830—45, politiker, rationalist.

Der var tidligt en del kirkeligt røre her. Pa-
stor E. W. Begtrup (1845—57) kom som ung
præst af Mynsters skole hertil, men fandt intet
vaagent kristenliv hos sine sognebørn, og i de
første aar lykkedes det ham ikke at trænge
ind med sine rettroende prædikener. Men da
mormonerne kom hertil 1850, skete der en for-
andring i vilkaarene for hans præstegerning.
For at værges beboerne mod den falske lære
studerede han grundigt »Mormons bog« og
traadte vel rustet op mod mormonerne ved
moderne i sognene. Han fik forebygget svær-
meriet, men det vigtigste var, at han nu tog

ledelsen i forsamlingerne (der var begyndt
som modtræk mod mormonerne), hvor der
voksende en egen følelse af inderligt fællesskab
frem. Han kom i forbindelse med Skovkirsten
og vekslede mange breve med hende. Han
holdt møder sammen med »Lille Baggesen«,
præsten paa Hirtsholmene, og havde god støtte
i lægprædikanten, Chr. Grønlund, Elling, og
lærer Jensen, Aasted. Aarene 1853—57 var Beg-
trups lykkeligste præsteaar. Og Skovkirsten
bidrog i væsentlig grad dertil. Han vandt den
velsignelse, som det er for en præst at komme
i livssamfund med sin menighed, og han blev
sikkert den præst, der stod Skovkirsten nær-
mest. 1856 skriver han, at han i 4 aar har
holdt gudelige forsamlinger, 3 aftener om vin-
teren, 2 om sommeren i pastoratet. Der kom
til hver forsamling c 150 mennesker, omtrent
det samme antal, som hver søndag kom i hver
kirke, og disse forsamlinger betragtedes som
en fast institution ved siden af gudstjenester-
ne. Med faa undtagelser kom alle beboere. Mø-
derne formede sig som bibellæsninger med bøn
og salmesang, og i nabosogne begyndte læg-
mænd paa lignende møder, hvis præsten ikke
gjorde det. — Da Baggesen 1855 flyttede til
Harte ved Kolding, blev han mellemmand mel-
lem Peter Larsen-Skræppenborg og Begtrup,
og i et brev fra dec 1885 skrev Begtrup: »I dis-
se dage mindes vi levende den kære broder
Peter Larsen, som for et aar siden besøgte os,
og som mindes med kærlighed og tillid af
mange iblandt os, som med glæde ihukommer
hans person og virksomhed for sand og sund
kristendom. Du maa hilse ham fra mig og min
kone, at det ville glæde os hjerteligt, om han
engang ville besøge os igen«.

Holger Begtrup skriver:

»Fars ønske om et nyt besøg af Peter Lar-
sen blev snart opfyldt. — I en af hans optegnel-
ser fra de første maaneder af aaret 1856, hvor-
af det ses, at han i den vinter næsten hver dag
holdt møder i sine egne og andre sogne, staar
der: — »Løverdag den 26. jan 1856 overraskedes
jeg glædeligen ved besøg af Peter Larsen Dons
og Rasmus Nielsen fra Odense. Om aftenen
mødtes vi i en forsamling i Østergaard, som
var meget talrig. — Søndag den 27. holdt vi for-
samling i Frederikshavn. — Tirsdag den 29.
samledes jeg med Peter Larsen og Rasmus
Nielsen i Elling.« — Det ses af de fortsatte op-
tegnelser, at alle forsamlingerne var meget
stærkt besøgte. Et sted gik alle lysene ud un-
der mødet paa grund af daarlig luft. Talerne
drejede sig mest om barnedaab og om gen-
døbernes vildfarelser.

Ogsaa i den sidste vinter, 1856—57, far var i
Flade, havde han besøg af Peter Larsen. Her-
om fik jeg en morsom oplysning trediva aar
senere. Da jeg nemlig i efteraaret 1887 var
paa foredragsrejse i Vardeegnen, traf jeg hos
den kendte gdjr Hans Madsen i Mejls hans
gamle far Niels Madsen fra Fyn, og han for-
talte mig, at han havde været med paa Peter
Larsens rejse i Vendsyssel i begyndelsen af
aaret 1857. Paa den tid var Madsen ikke
grundtvigsk.

Den gamle livlige mand blev saa glad ved
at træffe en søn af pastor Begtrup i Flade, at
han kort efter skrev et brev til far, den 12. dec
1887. Han var dengang 80 aar og far 78. Men

PERSONALHISTORISKE, SOGNEHISTORISKE
OG STATISTISKE BIDRAG TIL EN

DANSK PRÆSTE OG SOGNEHISTORIE

(KIRKELIG GEOGRAFI)

1849—1949 (1954)

SAMLET OG UDGIVET AF
PAUL NEDERGAARD
SOGNEPRÆST, KØBENHAVN

II.

ROSKILDE STIFT

I KOMMISSION
O. LOHSES FORLAG, EFTF., KØBENHAVN

1954

trolleborg 99, afsk 8. juli 37. ~¹ 13. maj 02 Marie Kristine Maegaard, * 7. april 70 Kielshøj, Taasinge, † 23. marts 10. Forældre: Forpagter af Søndergaard Christian M og Thora Landkilde.

~² 18. april 13 Petrea Nielsen, * 5. maj 91 Langebæk, † 26. okt 42. Forældre: Kbmd Anders N og Karen Larsen.

20. 2. nov 1937 (sp Henne-L 21. sept 28):

Christen Albert Sandager, * 24. marts 00 Sdr Vium. Forældre: Lærer Albert Niels Chr. S

og Anne Marie Joh. Ottosen. Stud Svendborg 20, c 28² (h₂), ~ 1. okt 29 Anna Meta Elmer-

dahl, * 29. okt 07 Horne, Fyn. Forældre: Mejeribestyrer Rasmus Peter E og Hanne Emilje Nielsen.

Hjælpepræst hos pastor Sandager

1941—42: **E. T. Jensen**, se Ormslev-K.

1943—47: **A. J. Kærup**, se hjpr Sorø.

12. jan 1949: **Frimodt Krogh Nielsen**, * 20. okt 22 Aalborg. Forældre: Fabriksarbejder, fmd for Arbejdernes bibelkredse Jens Christian N og Johanne Sophie Nielsen. Stud Aalborg 42, c 48² (1-103). ~ 6. juli 44 Annie Lunhardt, * 22. april 23 Nakskov. Forældre: Malermester Christian L og Olga Kathinka Nielsen.

Mønbo herred

STEGE

Stege pastorat omfatter købstaden Stege med forstaden Lendemark, købstaden er 566 ha, paa markjorden gaarden Kathrinedal. Desuden Stege landdistrikt, 802 ha (med Ulvshale, overfart til Nyord), en lavtliggende, flad halvø, lidt højere mod øst, samt Stege landsogn, 2785 ha, der omgiver købstaden paa alle sider, delt i 2 dele af købstaden, og gaar tværs over Møn, næsten skovløst, halvøen Koster land. Mønbroen. Frugtbart. Byerne: Svensmarke, Tøvelde m fh, Bisinge, Nøbbølle, Tjørnemark, Koster, Udby, Rødled m fh fra 1894 og Lendemark. Rødkilde højskole. Stege sukkerfabrik (opr 1884).

Stege købstad er paa 3 sider omgivet af vand, og byen er smuk, især fra søsiden. Paa den nordlige side af de to landtunger, som indsnævrer munden af Stege nor, der skærer sig midt ind i Møn, er byen blomstret op omkring 13. aarhundrede. (Steckæ), af stik, en pæl, fortæller om det af bolværker indplankede sejlløb, ved hvilket *Stegeborg* blev bygget. Borgen, der laa mod syd i byen paa Slotsnakke, hvor havnepladsen nu er, omtales ofte i middelalderen. Her holdt Erik Plovpenning sin halvbroder Knud fangen 1247. 1254 kom den lybske ridder og eventyrer Henrik Æmeltorp i besiddelse af slottet ved lybsk hjælp; senere var det ofte i mecklenburgske stormænds eje, men 1358 erobrede Valdemar Atterdag borgen. Han boede her ret ofte. Senere boede de kgl hovedsmænd her, bl a Anders Bille, der 1510 tappert forsvarede øen mod lybeckerne. De ødelagde købstaden Borre, men Bille fordrev dem fra Stege. Under Grevens fejde blev borgen ødelagt. Lensmanden sluttede sig til Fr. I, medens borgerne sluttede sig til Chr. II, og 1534 sprængte de borgen i luften, og den blev aldrig genopført.

Fra gammel tid var der et fiskerleje her, men da borgen byggedes, voksede en by op, og Erik Klipping gav den købstadsrettigheder 1268. Det blev en ret anelig by, stærkt befæstet og med en god havn. Den havde stor handel med Tyskland og deltog stærkt i silde-

fiskeriet og havde en betydelig fiskeplads ved Falsterbo. Storhedstiden var 1430—1530, da der var »500 velhavende borgere« og ialt vel c 5000 indb. (Hvis dette er rigtigt, maa Stege den gang have været landets næststørste by). Der var 2 borgmestre og 4 raadmænd, og byen nød i høj grad kongens bevaagenhed; men pesten 1484 og flere brande hærgede. Byens signet: en borg med 3 taarne viser borgens betydning for byen, der laa saa gunstigt for handel og fiskeri. Byvolden og -graven viser fæstningens udstrækning. Der var 3 porttaarne, af hvilke nu kun den stolte og maleriske *Mølleport* af røde munkesten med hvide hvide kridtstensbaand og det høje spidse taarn staar tilbage. Foruden den nuværende sognekirke, *Sct Hans kirke*, var der en *Sct Gertruds kirke* nær Mølleporten. Den forsvandt paa reformationstiden, og et lille »Rødstenskapel« paa »Rødstensmarken«, hvis ruiner fremdroges 1900, og i Spejlsby, Keldby sogn, laa et *Sct Jørgens hospital* for spedalske. Sct Eriks gilde, Sct Knuds gilde og Kalentet havde smukke stenhuse. Udover kirken, Mølleporten og den ejendommelige byvold er der næsten ingen minder tilbage fra storhedstiden.

Efter slottets ødelæggelse og Grevens fejde var byens glanstid forbi, selv om den havde nogen fordel af, at øens anden købstad, Borre, var ødelagt for stedse som købstad. Fiskeriet forsvandt, og under svenskekrigene led byen usigeligt under plyndring og ødelæggelser, de svære bymure var borte omkr 1700; 1672 var der kun 656 indbyggere. Bedre blev det ikke, da byen blev kvarter for hestgarden. Den hensynsløse oberst *Plessen* plagede byen groft, og han fik byens handel knækket. Han satte vagt ved portene, som hindrede indførsel af varer. I det flg aarhundrede førte byen en hensygnende tilværelse, og store brande ødelagde meget. 1774 brændte 112 af byens 183 huse. Øens bønder førte økonomisk krig med byen, og først i 19. aarhundrede begyndte der atter at komme opgang. Det skyldes dels opførelsen af den store sukkerfabrik, dels den store turiststrøm til Møns klint, der yderligere er vokset efter Mønbroens opførelse. Havnen er blevet forbedret og uddybet, 1851 oprettedes

Præstø amts sindssygeanstalt, 1892 opførtes amtssygehuset. Byens gamle latinskole blev 1701 afløst af en navigationsskole, der senere blev til Møns tugt- og forbedringshus, nu anvendes bygningen, helt moderniseret, af sindssygeanstalten. Byen er smuk og hyggelig, over norets indløb en lang bro fra 1921. Ved Storegade, byens hovedgade, ligger — nær ved broen over norets indløb — den smukke og anselige »Hages gaard«, som nu rummer Møns folkebibliotek, og længere oppe i gaden, hvor denne udvider sig til en torveagtig plads, ligger to i arkitektonisk henseende meget smukke bygninger: *Kammerraadgaarden*, opført tidligt i 19. aarh af kammerraad *Puttfercken*, og nu sidst ejet af den købmand og borgmester *Chr. Carøe*, som kom af dage 1950 sammen med sin hustru ved en bilulykke, og den »hvide Bank« begge i smuk, klassisk stil.

Det kirkelige liv. Steges præstehistorie rummer adskillige mærkelige og betydelige mænd. 1567 blev den lærde mag *Iver (Bartholin)* dømt til døden, men senere benaadet og sat i fængsel i Sorø, fordi han nægtede at ægte en kvinde, han havde lovet ægteskab, og fordi han udelod exorcismen ved daaben. Hans efterfølger, mag *Hans Mogensen* (sp her 1567—70) havde været professor ved universitetet og blev 1578 biskop i Trondheim, og hans efterfølger, *Anders Foss* (»en mand af sjældne studeringer«) blev 1583 biskop i Bergen. 1638—55 under svenskernes plyndringer var mag *Anders Pedersøn Hegelund* (søn af den kendte Ribe-biskop) sp her, 1655—82 var mag *Hans Jensen Viborg* sp her, en god latinsk poet, han havde været præst i Lund og der haft en besynderlig sag med Lunds biskop, »hvis frue han irettesatte (Cawallin: »Lunds stifts herdaminne« I 576), 1693—1709 var den vidt berejste og vidt berømte *Morten Reenberg* sp her. Han havde i Tyskland mødt Spener uden dog at blive pietistisk paavirket, en kort tid var han feltprovst i Flandern; han var en gæv præst i Stege, en helstøbt personlighed, med bidende vid, dygtig og oprørsk, og med forbavsende frimodighed hudflettede han sin samtid uden persons anseelse i sine prædikener. Han revsede Fr. IV for usædelighed, og ikke mindre skarp var han mod pietisterne. Han døde som stiftsprovst i Kbhvn 1736. Provst *Nic. Jæger* (sp her 1737—40) sagde til kong Chr. VI, at embedet var saa stort, at to præster godt kunne leve af det — saa blev *Damsholte* udskilt fra Stege. *Rasmus Paludan* (sp her 1740—43) blev biskop i Oslo, skønt biskop *Hersleb* her gav ham det skudsmaal, at han var »en overmaade ulærd mand, men god og ærlig«. 1759—75 var den lærde prof *Laurits Gram* sp her, hans efterfølger *Jacob Johan Lund* (1775—98) havde et navn som digter, flere af hans digte blev optaget i *Guldbergs salmebog*, i *Salmebog for Kirke og Hjem* har han skrevet nr 37 (Til ende aaret haster). Han sluttede sig til *Klopstock*, var læredigter og supranaturalist, skrev en bog om *Hans Egede* (var gift med *Hans Egedes datterdatter*). Amtsprovst *Jørnal*, han udgav c 30 skrifter — pastor *J. Paludan*, *Fanefjord*, roste hans grundige teologiske kundskaber og hans utrættelige ar-

bejdsvirksomhed (BFG, II 213). Han mistede 4 hustruer og 14 af sine 16 børn. Provst *G. C. Krog* (1815—30) havde været Kina-præst. Han var ivrig skolemand, meget praktisk og dygtig, en typisk embedsmand. Han udgav en haandbog for landsbypræster, for kandidater og unge præster med omhyggelig vejledning i præstegerningen. Han beklager her, at landsbypræsten ikke mere nyder den agtelse, som loven, embedet og stillingen i etaten berettiger ham til. Provst *Tage Müller* (sp her 1830—33) blev biskop i Ribe, og blev betegnet som en af de værdigste præster og dygtigste mænd, der har beklædt Ribe bispestol (S nekrol saml II, 380). Han var Mynsters ven og meget paagions lærdomme« (1829, 2. udg 1832). Han var en ærværdig og karakterfuld mand, der senere tog aktivt del i politik.

Provst *D. P. Smith* ejede og boede i sine senere aar som den sidste af Steges sognepræster i den gl provstegaard til sin død. »Jeg fandt i Stege et maadeligt fattigvæsen, jammerlig kirkesang og temmelig stor indolens for kirken«, skriver provst S, og der var andre daarlige forhold, i 2 aar maatte han kæmpe for at faa en uduelig lærer fjernet, han fik »anarkiet« i skolevæsenet afløst af bedre forhold, fattigvæsenet gik det langsommere med at forbedre, da han fik for lidt støtte fra kommunens side, men han fik dog oprettet noget, der svarede til de senere frie fattiggasser. Kirkegangen blev bedre, da der kom en ny kordegn. Kirkegangen tog til, især fra landsognet; der indførtes fastegudstjeneste, froprædiken nytaarsmorgen, litaniet paa bededag, men katekisationerne, som S var vant til fra Lolland, maatte han opgive. Flittig var han ogsaa som præst ved byens fængsel, (tugthuset) og havde der flere særegne oplevelser. Meget virksom var han ogsaa for udskillelsen af Nyord som særligt sognekald 1845. Efterhaanden blev han svag (gigt i knæet), han tog sin afsked som provst — et arbejde der interesserede ham meget, og han fik hjælpepræst, pastor *Jessen*, der var særdeles flink og nidkær og trofast besøgte gamle og syge. *Smith* var en højt kultiveret mand, meget nationalt interesseret. Det kirkelige liv var ikke stærkt. Forsamlingsbevægelsen mærkedes kun i ringe grad, fortrinsvis i landsognet, hvor der var bedst øre for evangeliet.

Provst *Smith* maatte kæmpe mod megen ligegyldighed, men han omtalte dog i sin afskedsprædiken »Steges flittige kirkesøgning«. Han søgte at gøre gudstjenesten højtidsfuld og personligt præget. Han tilhørte ikke nogen kirkelig retning. Han omtaler rationalismen som »det svundne aarhundredes vantro og hovmod«, men han nærrede ingen særlig beundring for Mynster eller Grundtvig. Han udgav 1846 en plan til landsbyskolens forbedring. *F. E. Boisen* roste ham og satte ham højt (*J. L. F.*).

F. E. Boisen (*Budstikke-Boisen*) er det mest kendte navn i Steges kirkehistorie i det sidste aarhundrede. Han havde i *Skørpinge staaet* som en af førerne i vækkelsen i »det hellige land«, et af de bærende medlemmer af det sydvestsjællandske broderkonvent og en af

Grundtvigs mest levende disciple. I Vilstrup kæmpede han baade mod tyskhed og pietisme, var ofte forsagt og haabløs. Her begyndte han udsendelsen af bladet »Budstikken«, et folkeskrift til oplysning og til opbyggelse. Det var provst Smith, der fik B til Stege. I vore dage kan det være svært nok at finde spor af denne meget levende og vækkende præstegerning her. Det hænger maaske sammen med, at det var den svageste og sidste del af hans liv, der faldt her. Fra den forudgaaende tid var der ikke meget at bygge paa. Vilhelm Birkedal skriver, at Luthers ord om, at »Guds ords kraft kun holder sig paa eet sted i een menneskealder« har fundet sin bekræftelse ogsaa med hensyn til Boisen (En Ven skildret af en Ven, s 27). Snarere maa det siges, at B øvede sin indflydelse gennem sin personlighed, saa meget maatte visne, naar han drog bort. Han havde skræk for udvortes organisation, der »skulle føre arbejdet videre«. Han var frihedsmanden. Han kunne i Stege længes efter det inderlige samliv i Skørpinge, men ogsaa i Skørpinge forsvandt sporene efterhaanden.

Da han kom til Stege, tog han straks fat paa store opgaver, navnlig i kristelig retning. I et brev til sin ven, Vilhelm Birkedal, fortæller han, at »det er, som om der gaar en ny luftning over folket; de kommer ganske godt for at høre. Jeg har begyndt at holde forsamling paa raad- og domhuset, og en stor mængde mennesker har indfundet sig for det første. Hveranden søndag bliver dette røverhus til et bedehus«. (Byfogeden, Hother Hage, var en kirkelig mand), her samlede B en kreds, ligesom han holdt talrige forsamlinger paa landet, hvor »bønderne mødte i stor mængde«. Kirken begyndte ogsaa at fyldes, sangen blev bedre. B skaanede ikke sig selv. Han var en præst, der gerne ville forkynde Guds ord tidligt og silde. Og faa forstod som han at glæde sig over den skønne natur paa Møn. Men aandeligt fandt B ikke jordbunden særligt bekvem i Stege. Der var megen materialisme og ligegyldighed, skønt han fik meget god kirkegang. Hans komme til Stege betød et vendepunkt i hans liv (Birkedal kaldte ham en gang spøgende: »Stegevender«). I Vilstrup pintes han af tyskeriet, saa danskheden, det nationale blev af afgørende betydning, selv om evangeliets forkyndelse altid var nr 1 for ham. I Stege kom han ind i en voldsom politisk kamp, ja, der blev formeligt oprør, da han vendte sig mod de nationalliberale paa øen. Byfoged Hage var en af de nationalliberale førere, B holdt meget af ham, og det smertede ham dybt, at Hage ikke forstod ham. Der var dem, der betragtede det som en personlig fornærmelse eller som et indgreb i vel erhvervede rettigheder, naar B arbejdede for sin overbevisning, som Hage for sin. Bølgerne gik højt, men hver søndag sad Hage, en ærlig kristen af mynstersk tilsnit, i kirken og hørte B, hvis prædiken han beundrede. B kom til Stege med visse forhaabninger om at kunne udrette mere her end i Vilstrup, fordi han nu kun skulle virke blandt danske. Og han, den gamle bondeven, kastede sig voldsomt ind i den politiske strid med fast tro paa venstres ret. 1866 blev han landstingsmand.

Men det var dog langt fra, at han over politikken glemte præstegerningen. Han vedblev at holde forsamlinger, dog klang hans vidnesbyrd nu anderledes, end da han som ung prædikede i »det hellige land«, selv om grundtonen var den samme. Han var den første, der prædikede fra Ryslinge valgmenighedskirkes prædikestol 1866. Fra Stege gjorde han store prædikerejser (ofte sm m P. Larsen Skræpenborg) ud over landet og til Norge. Omtrent samtidig med at B kom til Stege, blev P. Rønne kateket her. De var aandsbeslægtede og arbejdede ganske paa samme linje, R var en elskelig mand. Senere gjorde pastor Hans Rørdam et godt arbejde som kkp, han forstod at faa folk til at lytte, og de huskede hans ord. Ogsaa han havde stærkest tilslutning fra landsognet. Han var afgjort grundtvigsk. Cand theol Thomas L. Rørdam (se sp Gamtofte), der senere var sognepræst i Vejlø-VE og var kendt som udgiver af »Kirkebladet« sammen med provst Th. Elmquist, drev 1863—65 en privatskole i Stege. Han deltog i det kirkelige liv og skrev i »Budstikken« et smukt digt: »Hvad kirkeklokken fortalte« om Stege.

Pastor Wulff naaede ikke rigtigt at faa kontakt med befolkningen i det store sogn og kunne slet ikke løfte arven efter Boisen, men derefter prægedes kirkelivet i over en menneskealder af byens 2 præster: provst Repsdorph (1889—1920) og S. C. Borch (1884—1923). (Der har i Stege kun været 2 kapellaner i 70 aar, siden 1884). I disse aar kom IM til byen. Der blev bygget missionshus 1912, og der kom indremissionær, men IM har altid haft vanskeligt ved at vinde fodfæste; der blev en lille kreds, for en del tilflyttere, som har arbejdet ud fra mh. Vilhelm Beck prædikede første gang her 1865. Pastor Borch er den præst, som har virket længst tid i Stege. Han færdedes dagen igennem rundt i byen, og mange mindes den gamle, venlige præst.

Pastor Kring var en frisk grundtvigsk forkynder, som blev sammenlignet med F. E. Boisen med hensyn til veltalenhed. Pastor K kom som et »frisk sus« og havde i begyndelsen god kkg. Pastor Hansen havde den utaknemmelige opgave at afløse ham, og folk svigtede kirkegangen.

Pastor H. Hansen skriver: »I Stege var det smaat med den kirkelige interesse, især i bourgeoisiet, dog var der glædelige undtagelser. Noget bedre var det i landsognet, især i de søndre byer (Tøvelde), hvor der kunne samles gode, lydhøre forsamlinger, og hvor der var noget af de gammeldags landsbyforhold. Jeg havde ventet at finde nogen eftervirkning af Boisens forkyndelse, men det var meget lidt. Mere mødte man Hans Rørdams spor. Adskillige havde ham endnu i kærlig erindring (hvilket maaske ogsaa skyldtes, at han afsluttede sin præstegerning i nærheden (i Fanefjord). En lille flok IM's folk samledes med folk fra nabosogne i missionshuset, de kom ogsaa i kirken, men ellers var byens folk kun i ringe grad kirkesøgende«.

Stege er jo det naturlige samlingspunkt for øens folk, alle mulige sammenslutninger (faglige, landbrugsforeninger, oplysende foreninger m m) holdt deres møder her. Midt i 1930'erne forsøgte Oxford-bevægelsen et fremstød

paa Møn, men uden at sætte dybere spor. Ved et møde paa Rødkilde højskole samlede man øens præster, men de afviste samarbejde med bevægelsen. — En særlig begivenhed var en stor begravelse 27. okt 1939 af 28 ilanddrevne lig fra en tysk mineudlægger. En begivenhed, som ogsaa har forbindelse med kirken er »Justitiafesten«, som holdes hver 10. aar. Skibet »Justitia« bliver da taget ned fra sin plads i kirken og baaret i procession gennem gaderne af gamle skippere, fulgt af byens sømænd, anført af et musikkorps, og afslutter i kirken, hvor der holdes gudstjeneste.

Kun enkelte ved, hvad virkelig grundtvigianisme er, men Rødkilde højskole har en vis traditionsmæssig stilling. Dog maatte efteraarsmøderne nogle aar under besættelsen opgives af mangel paa tilslutning. En KS-kreds blev i pastor Krings tid drevet op til c 100 medlemmer.

Steges befolkning er meget sammensat. Der er byen med købmænd og haandværkere og almindelig købstadsbefolkning, der er den store sukkerfabrik med de mange arbejdere, der er fiskere og søfolk, og der er en stor landbefolkning. Paa amtssygehuset holder byens præster gudstjeneste hver søndag.

Rødkilde højskole ligger i landsognet. Den blev oprettet 1865 af F. E. Bojsens søn, **Frede Bojsen** (han stavede sit navn med j). Den begyndte i et lejet lokale i Tjørnemark, og blev 1866 flyttet til sin nuværende plads. Bygningen har badstuen i Frederiksborgparken til forbillede. Højskolen fik navn efter en jernholdig kilde i haven (nu overbygget med et kildehus). Skolen er senere udvidet; i den store park en mindelund med mindestene.

Frede Bojsen (* 1841, † 1926) sad i en aarrække som en høvding paa Rødkilde højskole. Han var fra sit hjem gennemsyret af grundtvigsk-folkeligt livsyn, og blev under sin opvækst i Vilstrup levende optaget af danskhedens sag i Sønderjylland. Han blev student fra Haderslev og kom som student meget i grundtvigske kredse og i Grundtvigs hjem. Han studerede teologi, nordiske sprog og litteratur, var ivrig skandinav, fik univ guldmedaille for en opgave om Stærkodder-sagnet og blev cand theol 1864, men nægtede af principielle grunde at underskrive kandidateden. Han meldte sig til hærens aspirantskole, afgik til krigsskuepladsen, avancerede til løjtnant og deltog i lejrsmalingen paa Hald. Højskolegerningen stod imidlertid for ham som hans maalt ligesom for hans venner **Ludvig Schrøder** og **Ernst Trier**, og da han ved sit ægteskab var blevet økonomisk uafhængig, købte han en gaard i Stege landsogn og rejste her den monumentale højskole, der snart fik et ret betydeligt elevtal. Samtidig deltog B i de stedlige anliggender, var formand for Møns skyttekreds og for landboforeningen. 1867—1903 var han sogneraadformand i Stege landsogn. Han vandt ved sin dygtighed Møn-boernes tillid. 1869 valgtes han ved kaaring til Møns folketingsmand og holdt kredsen uden alvorlig modstand til 1901. Den daglige ledelse af højskolen maatte han nu overlade til andre, men deltog saa vidt muligt stadig i undervisningen. Paa højskolen havde han efterhaanden ikke megen kontakt med eleverne, men han skaffede ved sine mange forbindelser gode talere ved efteraarsmøderne. For folk ude i landet kastede hans navn glans over skolen. Frede Bojsens politiske indsats ligger uden for dette værks rammer. Her skal kun anføres, at han sluttede sig til det nationale venstre, gik 1870 ind i det forenede venstre og blev finansudvalgets fmd 1872—90, hvor hovedarbejdet laa paa ham. Sit partis førstemand var han i behandlingen af de militære love. Da C. Bergs og Hørups stjerne dalede, blev der virkelig plads for B's forhandlingspolitik; han fik gennemført en række betydningsfulde love, og kronen paa værket satte han ved at faa gennemført det politiske forlig 1894. Men da højre blev ved at regere, følte B sig som en slagen mand og trak sig 1901 helt tilbage fra politik. Nogen stor politisk tanke knytter sig ikke til hans navn; hans noble karakter gjorde ham afholdt. Efter 1901 virkede han atter ved højskolen og skrev en række værker om Møns historie, byg-

get paa omfattende studier. Hans uegennyttige personlighed havde en særlig tiltrækningskraft, baade i højskolearbejdet og paa rigsdagen, og for Møn var han en mand, der øvede en stor indflydelse, baade politisk, historisk og folkeligt. Højskolen havde sin storhedstid, mens han ledede den, og den var samlingssted for Møn-boerne. Ved de store møder (c 700 deltagere), som holdtes her i 20'erne, var det maaske nok mere det folkelige end det kristelige, der prægede. Klaus Berntsen var en af de mest benyttede talere.

Han grundede Sparekassen for landboere paa Møn og fik gennemført opførelsen af sukkerfabrikken. Møns befolkning har hædret F. Bojsens minde ved at rejse et monument paa et udsigtspunkt lige uden for højskolen, det er en statue i granit, siddende i stilling, noget over naturlig størrelse, rejst i 1920, udført af billedhugger Gunnar Hansen. Naar der skal fortælles om Rødkilde højskole, maa ogsaa nævnes **Hans Jørgen Andersen**, som i en aarrække var skolens forstander; naar man træffer elever, som har været paa Rødkilde og senere paa Møn, traf gamle elever derfra, saa var det altid H. J. Andersen, de talte om med varme, og lidt ogsaa om hans datter **Sigrid**, der havde glædet dem ved sine fine og muntre oplæsninger, det var hende, der senere blev saa kendt under sit fruenaavn **Sigrid Neilendam**.

Skuespillerinden **Sigrid Neilendam** har i »Min Mor« (1947) smukt fortalt om sin dygtige og praktiske moder, fru **Sophie Fr. Andersen**, f. **Rasmussen** (* 1838, † 1912); da hun blev begravet, bragte **Klaus Berntsen** en varm tak for, hvad hun havde været for tusinder af elever paa Rødkilde højskole gennem 30 aar.

Men den forskydning, der i politisk henseende fandt sted, hvorved det moderate venstre (Bojsens parti) tabte terræn, berørte dog ikke højskolen, hvad elevtal angaar. Fra 1905—09 ledede han atter skolen sammen med sin søster, **Jutta Bojsen Møller**. 1913 blev c theol **Vagn Aagesen Møller** (* 84) en slægting af **Frede Bojsen** og dennes svigersøn skolens forstander. En tid boede provst **Aage Møller**, fh Slagelse (fader til forstanderen) her. Elevtallet laa omkring 75 sommer og vinter. 1936 kom en renæssance, da skolen omdannedes til forskole for sygeplejeelever, ledet af sygeplejerske **Marie Madsen** (* 1900) 1936—46, nu formand for Dansk Sygeplejerad og virksom i Østerlandsmissionen.

Skolen udvidedes ved betydelige tilbygninger og har nu 120 elever saavel sommer som vinter.

Befolkningen delte sig politisk i venstre, radikale og socialdemokrater, hver har holdt sine møder, dog har der til folkelige møder ogsaa kunnet samles en god flok.

1921 oplyses: Kkg jævnt god, IM smf og indremissionær, 2 fh, KS, DdU, 1927: Kkg god, ikke skarpe modsætninger, men spredte forhold, IM smf (indremissionær **Jeppesen**), KS, samlet om Rødkilde højskole, KFUM og K, DdU, 3 fh, 1935: Rolige, men spredte forhold, IM (indremissionær **N. Knudsen**), KS (sp), KFUK, DdU, 3 fh, mgh og ungdomsm (rkp), 1942: Kkg 2 pct, rolige, men spredte forhold p g a sognets uregelmæssige form, ØM (sp), IM smf (fru **Henriksen**), KS (100, sp), KFUK, DdU, mgh og ungdomsm (rkp), Arb Bibelkreds (indremissionær **Horsfeldt Jeppesen**, 50), 1950: Kkg 2 pct, som i 1942, dog ny indremissionær (**Adrian Johansen**), ungdomsm (sp), mdl børnegudstj i kirken, sds.

Stege kirke, Sct Hans kirke, er anselig, gotisk, af mursten, 60 m lang, 18 bred. Den er treskibet, overhvælvet, lille kor med koromgang og tresidet afslutning. Højt taarn (med pyramidespir) af mursten, med kridtstensstriber. Den oprindelige kirke var kun c 28 m lang indvendig, og bredden svarede til hovedskibets vestlige del. Senere blev den udvidet og toskibet, taarnet var maaske tvillingtaarn. Omkr 1400 opførtes et stort kor med 3 lige høje skibe (Hallekirkesystemet), den ny østbygning var bredere end den gl kirke, senere byggedes kirken om, som den staar, murene forhøjedes, sideskibene forbandtes med hovedskibet ved spidsbuer, ligesom taarnet ombyggedes og forhøjedes. Omkr 1500 opførtes det lille kor. 1893 fremdroges kalkmalerier, rest af **J. Kornerup**. 1859 indrettedes hovedindgang

gn taarnet. 1908—09 blev kirken hovedrestaureret ud- og indvendigt (prof H. B. Storck). Alteropbygning med krucifix fra 1909, et stort glasmaleri, som fylder hele det store vindue i østvæggen, indsattes 1935 (skænket af skibsfører Fr. Nielsen, som har testamenteret 53.000 kr til kirken). Glasmaleriet er udført af Kaj Louis Jensen og fremstiller nogle af synerne i Johs. aabenbaring. Smedejernsknæfaldskranke fra 1706, sandstensfont med relieffer, sølvfad fra 1721, anselig prædikestol fra 1632 med relieffer fra Jesu historie, orgel fra 1859. Smukke malmlysekroner, model af linjeskibet »Jutlandia« fra 1718, det skib, paa hvilket admiral Just Juel faldt ved Rügen 1715. Flere ligsten. Mindesmærker, gravkapel i nordlige sidegang. 600 sd.

Danm kirke, Præstø amt, 203—28, J. Kornerup: Om S kirke i Khst saml, 5. r I, 136, F. Bojsen: S kirke i Hist aarb f Præstø amt 1912, Aarb f nord oldk 1888, s 110, Trap, III, 1921, s 326—28, Fr. Bojsen: Møns historie VII, samme: Stege bys bog, J. L. Frederiksen: S præstehistorie Præstø amts hist aarb, 1930, s 3—58 f, 1931, s 3—50, 1934, s 3—28, Fr. Beckett: Danm kunst II.

Altergæster: 1891: 1296, 1926: 1250, 1934: 864, 1942: 909, 1949: 1264.

Folketal: 1850: 1808 og 2054 (lands), 1901: 2245 og 2810, 1921: 2396 og 2784, 1950: 2697 og 2923.

Menighedsraad: 1922: 6 soc, 3 gr, 1 IM, 1 u p, 1934: do, 1949: 6 soc, 1 gr, 1 IM, 3 u p.

Kommunevalg: 1943: Købstaden: Soc 622 (5), rad 210 (2), kons 370 (4), venstre 56 (0). Landsognet: Soc 876 (8), rad 102 (0), kons 104 (1), venstre 306 (2). — 1950: Købstaden: Soc 683 (5), rad 200 (2), kons 421 (4), venstre 62 (0), komm 21 (0). Landsognet: Soc 863 (7), rad 190 (1), venstre 290 (2), komm 18 (0). 1954: S købstad: Soc 715 (6), rad 212 (2), kons 396 (3), venstre 83 (0). I landdistriktet lister uden partipræg.

Sognepræst

Indt 1850: a) 141 byg, 32 hvede, 62 rug, 43 havre, b) 79 rdl, 90 rdl, c) naturalier, d) 5—600 rdl, e) 172 tid ld. — Pgd (provstegaarden), som før laa i Stege, er udflyttet, fire længer, »passende beboelse for en bondefamilie«. — 1870: Regul 5400 kr, netto 7568 kr. 1913: 1. kl, 1946: 2. kl. Pgd opført 1892.

27. 3. jan 1834—17. nov 58 (sp Horslunde-N 15. dec 19): Provst **Daniel Peter Smith**, * 23. sept 82 Mern. Forældre: Sp i Holbæk-M provst Troels S, † 23, af Mern, og Anna Agnete Plum af Baarse-B. Stud Roskilde 00, c april 04 (egr), adjunkt Roskilde, tillige præst Sct Hans hospital 27. juni 14, overlærer 14, sp Saksjøbing 23. juni 15, meddirektør Vesterborg seminari-um 20, provst Loll nørre herred 23. maj 20, til- lige provst søndre herred 8. april 29, provst Baarse-Mønbo herr 12. febr 34, afsk som provst Baarse herr 27. marts 46, afsk som provst Mønbo herr 18. aug 55, r af Dbg 35, Dbm 56, afsk som sp Stege 17. nov 58, † 4. april 71. ~ 31. okt 06 Nicoline Sophie Friis Colding, * 31. jan 83 Holbæk, † 20. marts 64. Forældre: Kina- kaptajn og løjtnant Andreas Andreasen C og Antoinette Augusta Holck. — Sønner: Skelskør og Lunde, Fyn. Sønesøn: Søndre sogn, Vi- borg. Dennes søn: Biskop D. P. von Huth S, Aalborg.

Udg: 26: Kirken og dens festdage, 38: Læse- og sangbog for almuen, 43: Beskrivelse af Nyord, 46: Planer til landsbyskolens forbedring. Flere digte.

Provst S var yngste søn af provst S, Mern, der byttede embede med sin søn, som var sp Holbæk. Hans moder var en rigt udrustet kvinde af velhavende slægt, hun lærte ham gudsfrygt og lydighed, hun lærte ham Peder Paars, og hun satte et stærkt præg paa ham. Som student oplevede han 1801 kampen med englænderne, gjorde tjeneste i et studenter- korps, hvor bl a Øhlenschläger stod ved sam- me afdeling som han. Han har levende skil-

dret skærtorsdagsslaget. Fra disse aar var han ven for livet med Eggert Tryde (se Kbhvns stiftsprovster), men den, der i de unge aar havde størst indflydelse paa ham, var den 6 aar ældre broder Caspar (jurist). Allerede 1801 blev han forlovet, og da han havde taget em- bedseksamen med egr og var blevet adjunkt ved sin barndoms skole, blev han gift, og ægteparrets lykkelige samliv varede 58 aar. Hans hustru betød meget for ham, hun var dygtig i sit hjem og som præstekone. Selv om han var paavirket af rationalismen, havde han i sit hjem faaet en modvægt gennem sin fa- der, der var biskop Balles ungdomsven, og efterhaanden arbejdede han sig i Roskilde helt ud af rationalismen og gav de unge ele- ver en positiv religionsundervisning.

S og Grundtvig var kandidater fra samme aar, men kendte ikke videre til hinanden, indtil Grundt- vig kom til Roskilde landemode for at læse sit skønne digt »Roskilde-rim«. Da logerede Grundtvig hos S, for hvem G »med sin dybe, monotone stemme læste det«. S fortæller selv: Mens Grundtvig ved landemodet om aftenen læste digtet op »maatte provst Bøgh med en engels taalmodighed tænde lysene igen, naar G's begejstring spyttede dem ud. Biskop Münster var mindre taalmodig, han gik og bladede i bibliotekets bøger, men hos provsterne gik naturen over optugtelsen. De sov, og bl a snor- kede provst Hammond fælt. Men da løftede G sin stærke røst, idet han paa sin poetiske vandring kom til kirkesvalen, hvor han saa lys, tog mod til sig, og traadte ind; til sin forundring ser han bispen og ridderkors paa alle præstekjoler og alle bispe- billeder paa væggen. Han raaber da overlydt: »Sidder vel I bisper alle, fra Palladius til Balle!« Bispen tabte bogen af sin haand, provsterne vaag- nede, og havde provst Hammond haft haar paa sit hoved, havde de vel rejst sig af skræk. Det led mod midnat, før Grundtvig var færdig med oplæs- ningen... den forunderlige hast, hvormed provster- ne trængte sig forbi hverandre, tydede virkeligt paa nogen hjertebanken, saa jeg, der med Grundtvig gik allerbagest, ikke kunne bare mig for at hviske: »De gode prælater har De gjort bange, og de tæn- ker, at den, som kommer aller sidst, skal i den sorte gryde«. Grundtvig skoggerlo. Næste dag blev han hos mig, han var den gang i sin aller højeste ortodoksi, og vi kom til at tale om inspirationen. Da jeg, trods al hans iver for at retlede mig, ikke ville tilstaa, at hvert eneste ord i den ganske skrift, var dikteret af Helligaanden, forlod han mig, efter en disputeren fra kl. 7 til midnat, i heftig graad, og forudsagde, at den tid ville komme, da jeg dybt ville begræde min vantro«. — Denne episode er et lille stykke præstehistorie, som i et glimt viser situationen ved et landemode med dets provster og biskop med Grundtvig og iagttageren D. P. Smith.

I Saksjøbing maatte S ombygge pgd og paa- drog sig en gæld, der sved længe til ham. Der var god kirkegang og en udmærket kirkesang. S var meget optaget af at gøre gudstjenesten højtidsfuld gennem messe og sang. Da han blev provst, var skolevæsenet hans hjertebarn, ligesom seminariet i Vesterborg. Ogsaa i Hors- lunde havde han god kirkegang, og præsteger- ningen var ham meget kær, han fik tid til at forberede sine 3 sønner til artium og var en flittig provst. Han omgikkes meget med eg- nens præster og satte især pris paa sin nabo biskop *Boisen*, Vesterborg, (fader til hans ef- termænd her), med hvem han dog ikke var enig i teologisk henseende. 1826 fejredes tu- sindaarsfesten for Danmarks kristning med særlig fest i Horslunde, og 1827 talte S over den gamle, store statsminister, grev Revent- low, i H kirke. Aaret efter hærgedes egnen og pgd af en tyfusepidemi, fulgt af koldfeber. — Foran er omtalt de daarlige forhold i Stege, hvor S greb ind med fast haand — skolevæ- sen, fattigvæsen, salmesang, alt maatte for-

bedres, Nyord blev udskilt. Med Møns præster havde han ikke megen omgang. Da han kom her, var de fleste ældre end han, senere blev de ham for unge. Men med usvækket nidkærhed røgtede han præste- og provsteembedet til op i de høje aar. Han var en frisk, kølig, fornøjelig mand, der bragte glæde med sig, levende interesseret i poesi, musik, litteratur og politik. Stiftsprovst Trydes prædiken ved 50 aars jubilæet og guldbryllupsfesten 1856 er ligesom hans egen og sønnen, Troels S's taler trykt i Brammers: Lejlighedstaler III. Efter sin afsked blev han boende i provstegaarden, som han ejede, fulgte ivrigt med i aviserne og i byens liv, og han satte megen pris paa sin efterfølger, selv om hans politiske arbejde mishagede ham. Paa sine ældre dage foretog han rejser til Sverige, Norge og Tyskland, han har givet fornøjelige skildringer af sin besøg og iagttagelser i svenske og norske pgd. — Der stod sympati og respekt om provst S. Han blev husket længe i Stege.

Mynster skriver 1838 om S's prædiken: »Godt og smukt, gode gaver, smukt foredrag. Den store kirke (som ved pulpiturer og mørk maling er temmelig mørk) var næsten aldeles opfyldt af mennesker, skønt kkg fra Stege ellers ikke skal være synderlig, derimod flittig fra landsognet. Mange unge af de anseteste familier fremstillede sig, og ungdommen svarede særdeles godt«. 1847: Om S's prædiken: »Ret godt, skønt noget løst. Foredraget smukt og med værdighed. Katekisationen noget svag. Kirken aldeles opfyldt af mennesker. Ungdommen viste opmærksomhed og ret god kundskab. Embedsbøgerne just ikke i den ønskeligste orden«.

Kong Christian VI besøgte Møn c 1740, og 100 aar efter besøgte kong Christian VIII Møn, 1843. Disse besøg satte spor i øens præstehistorie. Efter kongebesøget 1740 blev Damsholte udskilt fra Stege, og efter kongebesøget 1843 blev Nyord udskilt fra Stege. Kongebesøget 1843 indspirerede provst Smith til to digte om kongebesøgene og deres kirkelige virkninger. Disse digte indleder Smiths bog, og det hedder bl. a.:

1740:

Paa Møn kong Christian var gæst
(det er vel 100 aar).
På klinten var en folkefest,
alt som det var i gaar.

I Stege by de klokker lød,
det var en dobbelt fest,
da kongen i skarlagens rød
steg af sin høje hest.

I kirken han andægtig sad
og sang de salmer med,
og præsten for sin konge bad
og lyste Herrens fred.

Bagefter samles man ved middagsbordet (taflet), og her lød »skæmtsom tale«. Saa sagde kongen til præsten:

»I har et kald vel meget slet?«
Og gæsterne de lo,
men præsten sagde: »Majestæt!
stort nok det er til to!«

Hvortil kongen svarer:

»En kirke brat jeg bygge vil
i Damsholt op paany,
og skænke præsten Søgaard til,
samt menighed og by...«

1843: Christian VIII besøgte Stege paa sin fødselsdag 18. sept 1843. Provst Smith begyndte sit digt 1843 paa samme maade: »Paa Møn kong Christian var gæst« osv, og derefter hedder det:

Saa tør i dag paa Danmarks fest
paa Christians fødselsdag,
for kongen træder frem en præst
med bøn i hellig sag:

End er i Stege sogn en ø,
hvor mange kristne bor,
adskilt med milelange sø,
fra kirken og Guds ord.

O maatte der i Herrens frygt
ved kongens naade stor,
et lidet Gudshus blive bygt
som nysogn paa Nyord. — — —

Provst D's erindringer fra Roskilde er trykt i Khst saml 3 r IV, s 657 f, hans øvrige optegnelser i Per. sonalhist tidsskr 2 r I, 161 f, II, 1 f, og III, jvf M. Smith om provst D i Præstehist saml, 1933, s 301 f. Præstø amts hist aarb II, 81 flg. I Møns folkeblad 25. nov 1942 har pastor J. L. Frederiksen i en stor artikel: »Den gamle provst fortæller« skildret forholdene i Stege paa provst S's tid og provst S selv. Optegnelsen fra Stege er ikke trykt i førnævnte værker.

Hjælpepræst hos provst Smith
1852—58: C. A. L. Jessen, se Stenløse-V.

28. 28. jan 1859—21. jan 81 (sp Vilstrup, Haderslev provsti 18. okt 50): **Frederik (Frits) Engelhart Boisen**, * 11. febr 08 Vesterborg. Forældre: Biskop over Lolland-Falster stift, sp i Vesterborg-Birket Peter Outzen B, † 31, og Anna Nannestad. Stud Nykøb F 25, c apr 30 (I), ord kat Store Hedinge 4. juni 34, sp Skørpinge-F 26. sept 37, afsk 21. jan 81, † 17. sept 82. ~ 12. nov 34 Elise Birgitte Heramb, * 27. juli 13 Kongsberg, † 27. maj 71. Forældre: Overmagasinbestyrer ved sølvbjergværket Lars Guldbrandsen H og Ursula Christiane Grønlund. — Søn: Højskoleforstander, c th Frede B, Rødkilde. Døtre ~ Møller, Marvede-H (Jutta Boisen-M), og Jensen, Ebeltoft-D. Dt-søn: Provst Aage Møller, Slagelse (hvis søn blev højskoleforst paa Rødkilde). Brødre: Gentoft, Sakskøbing, Vesterborg-B, Ribe dk og P. O. B, hjpr Vartov. Søstre ~ biskop P. C. Kierkegaard, Aalborg, og Jespersen, Utterslev. Hustrus brøder: Errindlev-O.

Medlem af den grundlovgivende rigsforsamling (Korsør) 48, folketingsmd (Skelskør) 49—51, medstifter og BM Bibelselskabet i Haderslev 52, valgt af gejstligheden til stænderdeputeretsuppleant 54, landstingsmd i 3. kreds (Sorø-Præstø amter 66) medstifter af Løventhals mission.

Udgav bladet »Budstikken« 52—79.

I sin studentertid havde B sammen med flere af sine brødre et venligt hjem hos stiftsprovst H. G. Clausen. Efter embedseksamen opholdt han sig til 1831 i Vesterborg, og blev saa lærer i Kbhvn (Brgdssk C) og boede i hus med J. C. Lindberg. Under studium af tyskeren Tholucks værker ændredes hans rationalistiske indstilling; han blev Grundtvigs tilhører i den tyske Frederiks kirke og omgikkes meget med Peter og Søren Kierkegaard. I Store Hedinge fik han snart ry for sin veltalenhed, som Vilhelm Birkedal og Otto Møller skildrer som betagende, skønt han som ung led af en talefejl. Saa kaldte grevinde Holstein ham til Skørpinge-F i »det hellige land« i Sydvestsjælland (se s 490 f). Hans pgd og kirke blev snart samlingssted for de vakte, og B var en tid ganske henrevet af den pietistisk farvede bevægelse, som da blomstrede netop paa den egn. Efter et besøg hos Grundtvig 1845 fik han øjnene op for bevægelsens skævheder, og han slog da nogle »forfærdelige slag imod det udvortes væsen«. 1846 optraadte han som folkelig taler ved et møde i Næstved, og i »Danske samfund« som da blev dannet, holdt han ofte foredrag. Men nu vendte de vakte

læggfolk sig fra den hidtil forgudede præst med haarde domme. Selv sluttede han sig nærmere til Grundtvig og følte sig »frigjort fra trældom under loven og glad ved friheden under naaden«. Han begyndte at deltage i politik og sluttede sig til bondevennerne. Hans kærlighed til menigmand fik ham til at søge sin plads i bøndernes midte, men paa rigsdagen fik han ikke synderlig indflydelse. (Se iøvrigt under Skørpinge-F om hans gerning der og i det sydvestsjæll broderkonvent).

Om hans gerning i Vilstrup, hvor han kæmpede mod tyskhed og pietisme, og hvor han kunne svinge fra fortvivlelse til troens glæde, fra haabløs forsagthed til tryk frimodighed, se der. Med sit blad, »Budstikken« naaede han viden om nord og syd for Kongeaaen. Til afskedsfesten for ham 1859 i Haderslev skrev konrektor *Edvard Lembcke* sangen: »Vort mødersmaal er dejligt«.

Ogsaa i Stege fik B kampe og skuffelser, se foran. Den aandelige jordbund var ikke let, og hertil kom de politiske kampe, hvor han, den gamle bondeven gik imod de nationalliberale i en voldsom kamp. Han stemte i lands-tinget for bevarelsen af 5. juni grundloven. Men til alle tider var præstegerningen det vigtigste for ham. Han var en endog meget flittig præst i Stege, han holdt møder, foredrag og bibellæsninger rundt om i sognet, og han gjorde store prædikerejser over hele landet; selv modstandere blev draget af hans forunderlige veltalenhed. 1879 blev han ramt af et slagtilfælde, og maatte søge afsked. (DBL).

B's nære ven, *Vilhelm Birkedal* skriver: »Jeg erindrer ikke nogen sinde at have truffet et menneske, der i den grad ved det første møde kunne tiltrække en som F. E. Boisen, naar man da traf ham i den lyse stemning. Thi han var og blev et stemningsmenneske, hos hvem de forskelligste (aldrig onde) sjælsrørelser afspejlede sig i hans øje, aasyn og hele fremtræden. Dette dybe, sjælfulte solskinsøje, dette forunderlige, skønne smil, disse ord, hvori et hjerte bankede... alt dette maatte uvilkaarligt drage sjæle og hjerter til ham. Men paa den anden side, naar det var det, der trykkede, naar omgivelserne eller oplevelserne havde givet ham et stød, ikke sjældent uden at det var tilsigtet, eller naar hans eget sinds dybder havde bredt tyngsel eller mismod over ham, hvor kunne da det skønne aasyn blive mørkt, da hængte hans stærke øjenbryn ned over blikket, og hans skikkelse fik straks udtryk af, at han led, og saa kunne der være noget, der stødte en bort og gjorde, at man kun turde nærme sig ham med varsomhed. Jeg, som i en lang aarrække stod ham nær som maaske faa af hans venner (der var mange) har haft mangfoldig lejlighed til at se, hvorledes dette ikke almindelige menneskehjerte blev stemt, snart af denne, snart af hin rørelse og gav forskellig klang... Han var fortrinsvis et hjertemenneske, og alt hos ham fik i grunden hjertets præg klarere end hos de fleste. Det var ikke den stærke aand, der hos ham havde overvægten, skønt aanden ganske vist svævede over hjertedybet hos ham. Men hans tale og ord havde altid mere lighed med moderen, hjertet, end med faderen, aanden... Jeg traf ham første gang i et lille aftenselskab hos pa-

stor P. E. Hall (Frberg), og vi kom straks i livlig samtale om kirkestriden mellem Grundtvig og H. N. Clausen. I hjertet stod B allerede den gang paa Grundtvigs side, men uden klarhed«. Birkedal skriver, at Boisen tidligt havde kaa- ret Grundtvig til lærefader, medens Birkedal da hyldede Mynster som saadan. Men det blev for Birkedal til et modsætningsforhold til Mynster, da han hørte Grundtvig prædike, og da han læste Grundtvigs Roskilde-rim. Da Birkedal 1839 skrev om sognebaandets løsning var Boisen en af de præster, der blev »huddflettet« af Mynster, fordi han støttede Birkedal. Birkedal besøgte Boisen i Skørpinge og fandt der »en morgendæmring, et troens hjertesamfund«, som greb ham. Der var »klosterlig stilhed i de sydsjællandske præstegaarde«, og der levedes et fromt liv bag deres mure. Birkedal skildrer Boisen som prædikant: »Jeg har aldrig hørt en ordets forkynder, der i den grad havde hjertet paa tungen, hvad Grundtvig jo satte som en ret forkynders særkende:

Bladet fra munden!
glem ej, hvad talen betyder i grunden,
at det er hjertet paa tungen.

Det var, som om ordet smeltede paa hans tunge, før det naaede tilhørernes hjerter. I en skaaltale sagde jeg engang, at Vorherre havde ladet falde en af sine taarer i hans hjerte, og det gjorde hans ord saa ualmindeligt taarebevægede og taarebevægende. Thi det vil alle, der hørte ham med sjælens øre, kunne stadfæste, at der ligesom hængte en klar hjertedugdraabe ved hans ord... alle skarpe kanter skylledes bort, og han blev saa modtagelig for følelsen baade af synd og naade. Saadan var hans forkyndelse den længste tid af hans virksomhed. Den havde nok ikke altid været saaledes. I hans første præstetid i Skørpinge, da han endnu stod i det mindste halvt under pietismens aag, kunne han tale dommedagsord... men da han var blevet løst af lovens baand og havde set farligheden af denne fordybelse i fortabelsens verden samt af det pietistiske væsen, der omgav ham, da blev der ogsaa et vendepunkt i hans forkyndelsesmaade; da vendte han sig en tid endog polemisk mod det forvrængede, han havde set hos sine gamle tilhørere og bekæmpede alt lovvæsen med evangeliets magt. Under mit besøg i denne egn, var det, at vi to, Boisen og jeg, fuldtud indgik det fostbroderskab, som skulle blive en rig- holdig kilde til glæde, bestyrkelse og trøst for en lang aarrække. Vi vandrede sammen ude paa hans mark... og da var det han stand- sede, saa mig mildt ind i øjet, rakte mig haan- den og sagde: »Lad os fra nu af være venner i Jesu navn, og sige du til hinanden!«

Birkedal tilskyndede Boisen til at søge til Stege, Møn var jo Birkedals fødeø. Ofte maatte Birkedal døje bebrejdelser af sin ven for sin skyld i, at Boisen var kommen hertil, naar han plagedes af sine tanker om, at den møn- ske jordbund ikke ret ville modtage ordets sæd, de samme tanker, som kunne formørke hans sind i Sønderjylland. Birkedal var med til hans indsættelse i Stege, men der kom ti- der, da »samlevets glæde blev en del forkræn- ket, fordi der var et omraade, hvor vi ikke kunne mødes uden rivninger«... og det var

det politiske. Her kunne Birkedal ikke følge Boisen, men efter nogen tid mødtes de atter »med fornyelse af det gamle venskabs baand«.

Otto Møllers beretning om F. E. Boisens besøg i Gylling er ogsaa nok værd at gengive: »En anden af de grundtvigianske berømtedder, som ogsaa har besøgt mig, var F. E. Boisen. Jeg havde set ham af og til, men han forekom mig da ikke saa lidt fornem og tilbageholdende. Saa traf vi en gang sammen hos Reedtz paa Bisgaard ved et stort møde, hvor vi begge talte. Jeg husker, at jeg ved samme lejlighed traf Grundtvigs enke, der ikke kunne fortie sin misfornøjelse med, at jeg ikke ganske fulgte trop med de ægte grundtvigianere, de røde nemlig. Hun fremhævede, at saa og saa havde Grundtvig ment, og at det naturligvis var det eneste rigtige. Jeg svarede hende, at det spor, Grundtvig havde traadt, var saa bredt, at vi gerne kunne følge ham, uden at vi behøvede at træde hinanden i hælene, men det tilfredsstillende hende ikke. Boisen syntes jeg derimod meget godt om den dag, og ikke længe efter besøgte han mig paa en af sine rundrejser og prædikede her i kirken. Han var en usædvanlig begavet prædikant, ja var maaske nok enestaaende i dette at rive tilhørerne med sig. Hans metode var den at liste tilhørerne med sig derhen, hvor de ikke anede, han ville slaa ned paa dem. Det kom saa stille og fordringsløst, indtil man med et var ligesom tryllet ind i den kreds, hvor han ville ende. Her talte han over evangeliet om den tabte søn og fortalte aldeles sagtferdigt om hans bortrejse og hjemkomst, og om, hvordan det var faderen, der havde været med ham hele tiden, fulgt ham i det fremmede og modtaget ham kærligt igen i hjemmet. Og nu da sønnen efter alt dette og med denne erfaring sad ved bordet i de ny klæder og saa faderens milde ansigt lyse til sig — kunne han saa nu mere nænne til at bedrøve denne fader eller tilsøle sin klædning? Jeg tror, at vi alle var listet med til at sige: nej, det kunne han ikke. Men saa fortsatte Boisen ganske stilfærdigt: ja, det er jo mig og eder, der saaledes er kommet hjem, og lad os være forsigtige med at sige, hvad vi kan og ikke kan. Det løb koldt ned ad min ryg, og nu faldt der tunge slag ned over os alle. Man modtog et stærkt indtryk, der holdt sig længe. Boisen kunne være overordentlig indtagende; der var noget næsten kvindeligt indsmigrende ved ham, men jo ogsaa noget dertil hørende lunefuldt. Han ville gerne behage, og han formaaede det i en sjælden grad. Vi sad oppe sammen et langt stykke ud paa natten i mørke, og jeg var meget indtaget i ham. Alt det, hvorom vi var uenige (politik), kunne han helt tie med. Men vi kom alligevel aldrig hinanden nærmere, da jeg var bange for ham og alt det, som han, betaget af sine politiske sønner, gik med til. Han var i sig selv en god mand, en mærkelig stille vækkelsesprædikant. Han hørte vist ogsaa senere op med at hige saa meget efter at behage og føle sig beundret, og han har utvivlsomt været til glæde for mange, om han endog uden at ville det har plejet adskilligt af det daarlige og uvorne indenfor den grundtvigske kreds«. J. P. Bang: Gyllingpræsten Otto Møller I, 1931, s 101 f, jvf smst, s 200.

Om F. E. Boisen skriver Hans Dideriksen (Præstø amts hist aarb IV): B var præst og folketaler, mere hjertegribende forkyndelse og mere vækkende forklaring af menneskelivet har vi næppe hørt. Slægtens stammemoder Gedske Marie Outzen, der levede sit liv som et vidnesbyrd om bønnens magt, var stærkt paavirket af H. A. Brorson. I en svær stund sagde hun til sin søn: »Vær ved godt mod! Gud har svaret paa min bøn og vil hjælpe«. (Derefter gav paa stor N. A. Jensen sin lille bog om Sønderjysk fromhedsliv titlen: »Godt mod!«) Og næste dag kom bøn-hørelsen; og den fattige dreng, Lars Boisen, døde 1831 som Lollands biskop.

N. Clausen-Bagge skriver: Boisen var i sin følelsesfulde forkyndelse meget forskellig fra P. A. Fenger, der snarere prægedes af vilje... altid fornyedes hos ham troen paa Guds naade, og den kunne gøre ham saa jublende glad, at han maatte tale med alle i pgd derom, kone og børn, karle og piger... Han kunne bruges til »at tale til fred i troen paa Jesus Kristus«... Et brev fra Mads Melbye (1875), viser hvor stor betydning Boisens prædikerejser havde haft paa Nordfyn. Boisens sidste tid, under lang sygdom, svarede til hans livsførelse. Sine synder havde han bundet sammen og kastet dem fra sig, sagde han, de kunne ikke gøre ham noget. Baandet var syndsforladelsen i daaben. Der kom strenge tider, saa han ikke kunne bede sit fadervor, men hans sidste ord, til Jesus, var: »Kom saa«.

Holger Begtrup oplyser, at Boisens børn, saa længe de levede, ikke ønskede at give en skildring af deres hjem i Stege, fordi »deres forældre ikke havde levet i fuld samstemning«. Børnene flokkedes af deres fader i stor beundring, men deres ejendomme lige og begavede moder, Eline B, fødte Heramb, stod i flere henseender kritisk over for sin mand, stod det fremgaar af hendes efterladte, utrykte dagbøger. Boisens sønnedatter, fru Herdis Boisen Aamot, som imidlertid i »Gr hjem i 19. aarh«. givet en skildring fra Boisens sidste leveaar, da han var plaget af gigt, men saa vidt han evnede, var han paa færde tidlig og silde, i kirke og skole, paa højskolen og i hjemmene, hvorfra han ofte kom hjem med en tom pengung, thi han ville ikke blot trøste med en tom pen. B, hans hustru, var klog og myndig, men hendes livsanskuelse faldt ikke sammen med hendes mands, hvilket særligt mærkedes i Skørpinge. Hun var konservativ og tilhænger af Mynster. Efter hendes død fik han en husholderske, frk Sofie Rasmussen, som »aldeles ofrede sig for den gamle præst«, der boede paa en førstesal ved Mølleporten. Hans død blev mild, »hans elskede datter, Jutta, stod ved hovedgærdet med en højhed som en profetinde og fremsagde troens ord og fadervor tillige med det lille vers:

Sov da sødt i Jesu arme!
Nu viger alverdens larme
jeg er i min Jesu skød.
Han mig skal af graven føre,
Han min sidste søvn skal gøre,
salig, rolig, sagte sød...«

Litt: P. Boisen: Budstikkens udgiver, præsten F. E. B's liv og levned, 1893, Vilh. Birkedal: Frits B, en ven skildret af en ven, 1884, og samme: Personlige oplevelser I, 1890, s 214 f, F. Fenger: Det sydvestsjællandske broderkonvent, 1890, N. A. Jensen: Godt mod, 1910, Jutta Boisen-Møller: Træk fra et langt liv, 1924, Richardt Petersen: Erindringer, 1904, Holger Begtrup: Grundtvigske hjem i 19. aarh III, 1931, s 89 f, N. Clausen-Bagge: Grundtvigske banebrydere, 1941, s 36 f, DBL III, s 389—92, Bricka II, 475, Vilh. Andersen: Ill dsk litteraturhist III, 626, KLfN I, 350, E I, 167, S I 189, Minder fra Gl gr hjem II, 31 f.

29. 6. juli 1881—12. okt 88 (sp Haurum-S 22. jan 70): **Christian Frederik Wulff**, * 31. maj 32 Bjørnsholm. Forældre: Jstrd, kgl godsforvalter Josef W og Marie Elisabeth Brandt af Gamtofte. Stud Randers 49, c 57² (1), skolebestyrer i Aalborg 58, realskolelærer Thisted 59, andenlærer Ranum seminarium 60, † 12. okt 88. ~ 27. marts 59 Julie Vilhelmine Augusta Jacobsen, * 12. april 29 Hasle, † 5. aug 11. Forældre: Krigsassessor, by- og herredsfoged Johannes Jacobi J af Dreslette og Maren Kirstine Rye.

Farbrødre: Gunderup-N, og Rorup-G, (farfaderen var jøde). Morbrødre: Brandt, Krummerup-F, Brandt, Ollerup-K. Moster ~ Møller, Bregninge. Hustrus brødre: Hvorslev-G (søn: Professor, dr theol J. C. Jacobsen) og Skødstrup-E.

Selv om W ofte maatte mærke det vanskelige og utaknemlige i at komme efter Boisen, fik han en god modtagelse. Han regnede sig selv for at høre til den grundtvigske retning, men sluttede sig ikke særlig til retningen her. Han blev især afholdt for sit jævne og venlige væsen. »Fik han end ikke lov til at komme rigtig ind til hjertet i saa mange, som han gerne havde villet, saa vandt han dog ved sit milde evangelium, sin hjælpsomhed og sin jævne, ligefremme maade at være paa, en hel del venner, og dem, han vandt, vandt han fuldt ud«. Da han blev syg, var det hans ønske blot en gang endnu at komme paa prædikestolen for at bringe menigheden sin tak for den venlighed og velvilje, hvormed han var blevet modtaget.

Da biskop Fog i sommeren 1886 var her paa visitats, skrev han i visitatsbogen: »Det var mig en glæde her i min fødeby at finde en

meget stor forsamling af andægtige i kirken, hvor den værdige, vel begavede og yndede sognepræst, hr. Wulff, holdt en god og hjertelig prædiken over dagens tekst, Matth. 5, 43—48». Af embedsbogen og kirkebøgerne ses det, at han har været en omhyggelig embedsmand.

Han boede paa Torvet i den gamle »Kammerraadgaard«, idet der endnu ingen præstebolig var opført, efter at den gamle pgd ved kirken var opgivet. Hans hjem var ret selkabeligt, men han selv kunne gøre indtryk af at være en lidt ensom mand.

W gjorde et gammelt indtryk, da han kom her, skønt han kun var 49 aar. Han var svag og kunne derfor ikke blive særlig virksom. Det var heller ikke let at være Boisens efterfølger. Han var en jævn og venlig mand, nærmest grundtvigsk, men ikke retningspræget. Han var en stille, god mand, men havde store huslige sorger (J. L. F.).

30. 29. marts 1889—20. aug 1920 (rkp Budolfi k, Aalborg 20. okt 73): Provst **Sophus Marius Repsdorph**, * 18. april 40 Lægaard mølle, Maa-bjerg. Forældre: Kammerraad, prokurator Ole Christian R og Marie Hansen. Stud Viborg 58, c 64¹ (h₁), huslærer hos provst Kampmann, Hjørring, hjpr Hjerm 11. juni 66, provst Baarse-Mønbo herr 11. maj 98, r af Dbg 03, Dbm 15, afsk 20. aug 20, † 13. okt 29. ~ 28. juni 67 Marie Margrethe Berg, * 20. jan 42 Trondheim, † 19. juli 31. Forældre: Kbmd Ludvig Munthe B og Elina Marie Mosling.

Med provst R kom der en meget virksom og arbejdsdygtig sognepræst til Stege. Provst R var i de første aar grundtvigsk (men ikke folkelig); i Hospitalskirken i Aalborg samlede han en god og trofast menighed, ligesom han ledede det folkelige arbejde i byens højskoleforening. Han var en gediegen prædikant, der ikke nøjedes med billige surrogater, en dygtig og interesseret provst, og gennem de mange aar han var her i Stege, prægede han kirkelivet med sin noble personlighed. Han var grundtvigsk af tilbøjelighed, men aristokrat af natur«, sagde en af hans nærmeste. Han var embedsmanden, præst af den gamle skole. Han var paa post over for sløvhed og materialisme, kirkegangen tog atter til, men tilbagegangen lod sig ikke standse.

Provst R's fader indskrev sit navn i Holstebro og Hjerm-Ginding herreders historie som prokurator, ejer af flere store virksomheder, fmd for borgerrepræsentationen i Holstebro, ved sine mange tillidsposter og sin djærve, danske optræden 1864. Blandt hans 6 børn var provst R, der som ung student kom meget i Vartov og hørte Grundtvig. I Hjerm huskedes han længe som »en herlig mand«, som alle saa op til, og hans konfirmander mindedes deres præstetid hos ham med stor glæde. I Aalborg blev hans hjem et samlingssted for menigheden, særlig for de grundtvigske, og han tilrettelagde offentlige møder, hvor især Jens Nørregaard og Ludvig Schrøder talte. Han havde i Aalborg stor kirkegang. Han talte jævnt, uden store gestus. I de politiske kampaar var han venstremand uden at være aktiv i politik. Han fik oprettet opholdsstuer for arbejdsmændene ved Aalborg havn, stiftede Aalborg højskolehjem og var medstifter af forsikringsselskabet »Fremtiden«. Han var nær ven

af biskop Kierkegaard, der fandt fred og hvile for sit tunge sind ved samtaler med den unge, ligevægtige pastor R. Han holdt hovedtalen over biskoppen ved begravelsen 1888.

I Stege vandt han mange venner ved sin milde, troværdige prædiken. Han var en dygtig provst, som med lethed haandterede det administrative. Flid, orden og ekspeditthed prægede ham. Tidligt om morgenen sad han ved sit skrivebord, og ude i provstiet »kom han som et frisk vejr i skoler, kirker og præstegaarde, hurtig og praktisk i sine afgørelser«. »Her paa Møn lærte befolkningen at se op til R som præst og provst. Ikke mindst som provst. Thi han kom paa en maade som dronning Dagmar, der kom uden tyngde og kom med fred, og det var i det hele taget noget, der kendetegnede provstens adfærd, at han bragte fred, men derfor krævede han alligevel orden i tingene«. Hans forkyndelse var troværdig og hjertelig, han fulgte ikke nogen bestemt traad i sin prædiken, men talte frit ud fra forskellige tanker og vers.

Han var livlig og fornøjelig i omgang, meget retsindig. I de første aar noget stejl, ville ikke tale folk efter munden. I de senere aar mildere og mindre retningspræget. En stor praktisk indsats øvede han ved pgd's opførelse 1892 og kirkens restauration 1907—09. (J. L. F.). Berl Tid skrev ved hans død: »Han tilhørte den grundtvigske retning, der i ham havde en af sine bedste mænd. Provst R var en harmonisk lykkelig natur, et rigt begavet menneske«. Hans hustru stod trofast ved hans side. De holdt diamantbryllup 1927 og modtog der bl a en meget smuk adresse fra 81 lærere og præster i provstiet.

Det berettes hertil, at provst R var i hvert fald i Stege saa lidt retningspræget, at han her ikke havde videre samarbejde med de saakaldte grundtvigske folk — og heller ikke med højskolen, selv om han stod i et venskabeligt forhold til den og kom der —, hvorimod han regnede IM for sine venner (han sagde til en præst, der engang besøgte R i dennes høje alderdom, noget i retning af, at IM var de eneste, man kunne regne med). Han blev i embedet her, indtil han var over 80 — dygtig, energisk og nidkær til det sidste. I Stege satte han sig varige minder, ved at han fik opført præstegaarden 1892, og et stort arbejde gjorde han for den gamle sognekirke, især ved den store restauration 1908—09.

Han har selv fortalt, at allerede »i 14 aars alderen rørte Herren ved mit hjerte, og jeg besluttede at blive et vidne for Herren«. Derfor laa valget af det teologiske studium ham klart, og 1864 blev han teologisk kandidat. Han var som ung medlem af en teologisk klub hvor Fr. Zeuthen var den ledende. (Johs. Göttsche, Fr. Z, s 23). I 16 aar virkede han i Aalborg, og det blev en meget virksom præstegerning. Allerede i sine studenteraar var han kommet i berøring med Grundtvig og hans venner, og hans hjem i Aalborg blev nu samlingsstedet for en stor grundtvigsk kreds, ligesom han tog initiativet til en række store kirkelige møder i Aalborg, hvor de kendte grundtvigske førere talte. Han blev ogsaa den gamle biskop P. C. Kierkegaards fortrolige sjælesørger i dennes sidste aar, (omtalt af provst Repe-

dorph selv i Kirkeligt samfunds julebog 1925, s 107—19). Han underskrev i 1881 den lille Askovadresse. Som sekretær for skolekommissionen blev han fortrolig med skolesager, og desuden tog han forskellige praktiske opgaver op.

Berl Tid 14. okt 29, Møns Avis 14. okt 29, Hardsysels aarvog, 45 bd, 1951, s 35—41 (C. Møller Hansen), Sigurd Schjørring: Præsten Carl Schjørring, 1926, s 13. J. L. Frederiksen, se ndf.

31. 1. dec 1920—10. sept 26 (sp Aale-L 4. dec 11): **Hans Janus Kring**, * 5. marts 75 Jordrup. Forældre: Førstelærer Jens Jensen K og Maren Hansen Roed. Stud Kolding 95, c 02² (h₁), lærer Hellerup latinskole og flere andre skoler i Kbhvn, hjpr Kbhvns valgmenighed 28. juni 04, tillige præst ved Frederiksberg alderdomshjem og hospital, sp Linnerup-Hammer 10. sept 07, † 10. sept 26. ~ 28. april 04 Agnete Helene Sørensen, * 31. marts 75 Haderslev. Faderen: Sp i Dannemarre-T, † 91, se der. — Datter ~ Andreasen, Haarslev. Farbroder: Haudrup-S.

Pastor H. J. Kring var i slægt med Peter Larsen Skræppenborg og voksede op i et fromt og nøjsomt lærerhjem, præget af salmeordene: »Han, som har hjulpet hinindtil, han hjælper nok herefter«. Som student deltog han i Anna Bojes ungdomsarbejde og blev naturligt medhjælper i Kbhvns valgmenighed og underviste samtidigt i flere skoler. »Han var ikke, hvad man kalder veltalende. Han maatte kæmpe sig til sine prædikener. Der var adskilligt, der skulle overvindes, før han slog igennem som præst« (A. B. Eskesen). Han havde store praktiske evner til at organisere og fik ungdomsarbejdet i valgmenigheden lagt om. I Linnerup og Aale tog han fat med stor kraft, dels drev han selv præstegaarden, dels fik han begyndt en stor ungdomsforening, stiftet sognebibliotek og ordnet foredrag for de ældre. Han var en gaa-paa-natur, som let kom i kontakt med befolkningen. Kredsen i Linnerup blev ved at følge ham, da han flyttede til Aale. Han var en rig natur, der med fuld kraft gik op i sin gerning. Hans prædikener var ikke lange eller dogmatiske, men en kristen mands hjertelige vidnesbyrd. Der var fart over ham, baade naar han gik eller cyklede. Den høje, fri-ske præst var præget af linjerne: »Skin over vang som en morgen med sang, morgen i maj naar det grønnes«; over gudstjenesten var der noget af denne glans. Sine konfirmander ville han ikke tabe af syne, og han var interesseret i at faa lærerne med i ungdomsarbejdet. Han ville gennem fællesskabet give de unge oplevelser, som trængte ind i deres sind. Hans frejdige arbejdslyst og evne til at organisere viste sig især, da han var paa Horsenseggen. — I sept 1920 talte Kring paa Rødkilde højskole, og saa blev han opfordret til at søge til Stege. Han samlede her straks en stor kreds om sin forkyndelse og beholdt den til det sidste. Han satte foredrag og møder og ungdomsarbejde i gang i forsamlingshusene og i pgd og paa Rødkilde. Som formand for KS i Stege og omegn skaffede han kendte talere til byen, og i Damsholte prædikede han regelmæssigt ved KS gudstjeneste. — Med sit lyse humør søgte han at drage de mange arbejdere til kirke. »Han var et solskinsmenneske i sin krafts tid; der var solskin over hans smukke, ædle

skikkelse, i hans tale og forkyndelse, og det forblev over ham under hans sygdom og død« (M. Jensen, Keldby). Han blev ramt af en snigende sygdom, og hans sygeleje blev en snidiken for alle. Hidtil havde han altid været rask, men de sidste 2 aar var han altid været hindrede ham i at arbejde med fuld kraft. Ved bisættelsen i Stege blev sunget Jakob Knudsens »Se nu stiger solen af havets skød«. Den passede her særligt godt. Og provst Meinersen mindede om Grundtvigs ord: »Om kort om langt blev løbebanen spændt, den er til folkegavn, den er til grøde«. Og pastor Frederiksen omtalte Krings glæde ved at bringe det glade budskab, hans dybe menneskelighed og medfølelse med alt menneskeligt. Pastor Kring blev begravet i Linnerup, men naar Krings saga skal skrives, maa hans dygtige, trofaste hustru ikke glemmes. Med fin kritik, med stille opmuntring stod hun ved hans side som den bedste støtte i præstegerningen (L. A. Godsk).

Hans Kring var den ældste af en stor børneflokk, præget af sit barndomshjem. Moderen elev af Kold, dygtig og djærv. Faderen stille og mild, arbejdende paa at gøre mennesker delagtige i alle gode strømninger. Hans Kring tog arv efter dem begge.

I studieaarene og de nærmest paafølgende aar var der to københavnske præster, der fik stor betydning for ham, nemlig *Monrad* og *Jungersen*, hos hvem han i 3½ aar var kapellan. Her begyndte han det arbejde for og med ungdommen, som ogsaa senere optog ham saa stærkt. Hans varme hjerte og stærke tro paa, at Gud gennem værdifulde og rene menneskelige tanker kan føre mennesket frem til de steder, hvor kristendommens rige kilder springer, bragte ham selv saa megen glæde ved dette arbejde, der begyndte i konfirmandstuen og fortsatte ved ungdomsmøder vinteren igennem. Om sommeren holdt han møder i haven og foretog lange udflugter med dem til Danmarks historiske steder.

I sammenhæng med dette maa ses hans arbejde som sekretær for »Kirkeligt Samfund af 1898« i aarene 1918—20. Parolen var, at Grundtvigs hus skulle »frigøres«; der skulle skaffes penge til, at Grundtvigs hus kunne blive »en ungdommens borg fra kælder til kvist«. Da han havde evner til at organisere og planlægge, bad Kirkeligt Samfunds styrelse (hvoraf han var medlem) ham gøre dette arbejde. — Maaske blev hans udførelse af dette arbejde aarsag til, at komiteen for opførelsen af Grundtvigskirken bad ham ogsaa der træde til.

En anden side af hans arbejde var besøgene rundt i hjemmene hos gamle og syge. Derud maatte han. Han travede eller cyklede rundt, ofte ad bundløse veje. Havde man blot een gang set hans milde, straalende ansigt ved en sygeseng og hørt ham tale med den syge, saa forstod man, at alt det tunge ligesom blev meget lettere, naar han havde været paa besøg.

Fru Agnete Kring skriver:

»Som taler og som prædikant var han skattet langt ud over sine sognegrænser. Sakramenterne var det centrale i hans forkyndelse, og hans hjertevarme ord, naar han indbød til nadverbord, mindes endnu af mange ældre. Jan 1921 flyttede vi til Stege. Vort hjem havde

altid staaet aabent for sognets folk, naar de onskede stille at tale med ham eller med os begge, eller naar vi indbød til menighedsmøder. Saadan blev det ogsaa i Stege. Ogsaa her tog han fat paa ungdomsmøder og besøg i hjemmene, men den tilsyneladende saa ranke og stærke mand blev lettere træt. I 1924 blev han syg, blev opereret og derefter atter arbejdsdygtig, men i foråret 1926 stod han sidste gang i sin kirke. Sommeren gik; lidt ned, og lidt mindre op; men aldrig hørte man ham klage; altid var han glad og interesseret i at høre om kirkelige og folkelige spørgsmaal, som han ikke kunne følge med i fra sin sygeseng. Venner fra hele landet, unge som ældre, kom paa besøg. Ingen kunde, naar jeg fulgte dem ud, forstaa, at det virkelig var saa alvorligt, saa frisk som han var. — Skønt jeg vidste, at det efter al menneskelig beregning gik mod døden, saa blev den sommer en saa rig og vel-signet tid, at det for mig gav kræfter til at leve videre. Hans død blev en prædiken om, at det bar saa godt, det han havde vidnet om i sit liv.

Mindet om ham staar endnu straalende hos de gamle paa de steder, hvor han har virket. Ude i Grundtvigskirken er hans navn og data indridset som minde om ham paa vinkanden paa alteret«.

Han var en mand med afgjorte kirkelige og kirkepolitiske synspunkter. Han var frihedsmand til det yderste. Han tog alvorligt afstand fra Thorkil Skat Rørdam i Ryslinge, men han omtalte hans udelukkelse af folkekirken som »det uhyggeligste i den sag« (J. L. F.).

Pastor K var stifter og leder af Ungdomsforeningen af 1903 i tilslutning til Kbhvns valgmenighed. Han var i mange aar medlem af Kirkeligt Samfunds bestyrelse. Efter hans død var hans hustru i en aarrække husmoder i Grundtvigs hus i Kbhvn.

L. A. Godsk: Nogle mindeblade om H. J. K udg af en kreds af venner 1927. KS aarvog 1927, Møns Avis 11. sept 26, Møns Folkeblad 11. sept 16.

32. 10. dec 1926—2. febr 43 (sp Verving 19. jan 21): **Hans Hansen**, * 1. april 73 Soderup, Fløng. Forældre: Gdjr Hans Sørensen og Bodil Eriksdatter. Stud Roskilde 92, c 97² (h₁), højskolelærer Vallekilde og ved Bornholms højskole, forstander Nysted højskole 00—02, lærer og foredragsholder, højskolelærer Kærehave 06, Hindholm 08, sp Aasted-S 24. dec 08, afsk 16, juli 13, dansk præst Des Moines, USA 13—19, afsk 2. febr 43, † 9. maj 53. ~ 22. april 00 Clara Bentzen, * 12. marts 77 Frberg. Forældre: Konservator ved Statens museum for kunst, billedhugger Edvard Harald B og Marie Sophie Henriette Deichmann.

Fmd for Sønderjysk forening blandt danske i USA 14—17, BM Dsk folkesamfund (til bevarelse af dansk sprog og kultur blandt danske i USA) 25—33, da foreningen ophævedes. Fmd og sekretær i de sidste aar. BM Dsk islandsk kirkesag 34.

Skrev i Begtrup: Den dsk højskole om Werther og Gabrielis, oversat 16: Runebergs: Juleaften, udg 20: Perth Amboy, kulturhistorisk skitse, skrev i Kirke og kultur om Dsk kirkeliv i USA, om John Eliot i Nord miss tidsskrift, red Kors og stjerne 23. Talrige artikler, afhandlinger, digte m m.

Pastor H skriver: »Om den linje, jeg har villet følge som præst kan jeg kort sige, at efter i studenteraarene at have taget en dukkert i Søren Kierkegaard og i kandidataarene

mødt grundtvigianismen i højskolen, som i en aarrække var min kære arbejdsplads, blev det mit maal i min forkyndelse som præst at give udtryk for en syntese af disse to. Efterhaanden er jeg vel nok blevet stadigt mere rodfæstet i den grundtvigske retning, især gennem kærligheden til Grundtvigs salmedigtning«.

Pastor H døde brat. Han døde paa sin cykle i Bagsværd, hvor han tog bopæl efter sin afsked, styrtede om af et hjerteslag og var død med det samme.

33. 12. juli 1943 (sp Elmelunde 1. okt 36): **Lauritz Nicolai Vilhelm Balslev**, * 15. okt 08 Skive. Faderen: Sp Vor Frue k, Aarhus, se der. Stud Aarhus 27, c 34² (h₁). ~ 29. okt 36 Inger Elisabeth Wogelius Christensen, * 29. jan 12 Juelsminde. Forældre: Stationsforstander Johan C og Esther Elisabeth Wogelius.

Ordineret kateket (og lærer, Stege)

(Oprettet 1818)

5. 12. juni 1847—18. nov 53: **C. A. E. Jansen**, se Jerslev-H.

6. 20. marts 1854—18. maj 59: **Niels Peter Hasselquist**, * 25. nov 18 Kbhvn. Forældre: Peter H og Margrethe Nielsen. Stud Brgdssk K 37, c maj 43 (h), † 18. maj 59. ~ 8. juni 54 Marie Elisabeth Lassen, * 27. marts 32, † 21. nov 58. Forældre: Gæstgiver i Vejle Adam Frederik Alexander L af Kværndrup og Eleonora Sophie Gottschalck af Jordløse-H.

Pastor H var en dygtig, men streng skolemand. Man huskede bedst hans tamp med knuder paa. Han døde pludseligt af blodforgiftning efter et fald paa gaden.

7. 13. okt 1859—18. juni 67 (lærer Vemmelev 52): **P. B. F. Rønne**, se Sønderup-N.

Embedet nedlagt.

Kaldskapellan

(Oprettet 27. aug 1871)

1. 27. aug 1871—22. nov 80 (hjpr Kølstrup-A 70): **H. K. Rørdam**, fl t Holeby-B, se Fanefjord.

2. 2. febr 1881—29. april 84: **L. O. Faber**, fl t Gerding-B, se Røsnæs.

3. 2. juli 1884—29. marts 89 (kkp Raklev 7. aug 82): **S. C. Borch**, rkp her.

Embedet nedlagt.

Residerende kapellan

(Oprettet 29. marts 1889)

1. 29. marts 1889—30. aug 1923 (kkp her 2. juli 84): **Sigurd Christian Borch**, * 29. marts 57 Valsbøl, Slesvig. Faderen: Sp i Skørpinge-F, † 82, se der. Stud Aarhus 76, c 81² (h₁), kkp Raklev 7. aug 82, afsk 30. aug 23, † 4. maj 24. ~ 14. nov 84 Louise Augusta Ehrenreich, * 22. sept 55 Rylskov, Slesvig, † 24. juni 24. Faderen: Sp i Bov, † 70, se der.

Pastor B var præst i Stege i 39 aar; han var 1889—1907 medlem af byraadet, samt i mange aar fmd for fattigudvalget, i over 25 aar fmd for asylselskabet, BM i hjælpekasen og medlem af direktionen for Møns spare- og laanekasse. I Præsteforeningens blad tog han ofte ordet, baade om præsternes lønningsforhold og om bedre forflyttelsesvilkaar. Han var paa flere maader en ejendommelig mand. Han var

32. 10. dec 1926—2. febr 43 (sp Verninge 19. jan 21): **Hans Hansen**, * 1. april 73 Soderup, Fløng. Forældre: Gdjr Hans Sørensen og Bodil Eriksdatter. Stud Roskilde 92, c 97² (h₁), højskolelærer Vallekilde og ved Bornholms højskole, forstander Nysted højskole 00—02, lærer og foredragsholder, højskolelærer Kærehave 06, Hindholm 08, sp Aasted-S 24. dec 08, afsk 16, juli 13, dansk præst Des Moines, USA 13—19, afsk 2. febr 43, † 9. maj 53. ~ 22. april 00 Clara Bentzen, * 12. marts 77 Frberg. Forældre: Konservator ved Statens museum for kunst, billedhugger Edvard Harald B og Marie Sophie Henriette Deichmann.

Fmd for Sønderjysk forening blandt danske i USA 14—17, BM Dsk folkesamfund (til bevarelse af dansk sprog og kultur blandt danske i USA) 25—33, da foreningen ophævedes. Fmd og sekretær i de sidste aar. BM Dsk islandsk kirkesag 34.

Skrev i Begtrups: Den dsk højskole om Werther og Gabrielis, oversat 16: Runebergs: Juleaften, udg 20: Perth Amboy, kulturhistorisk skitse, skrev i Kirke og kultur om Dsk kirkeliv i USA, om John Eliot i Nord miss tidsskrift, red Kors og stjerne 23. Talrige artikler, afhandlinger, digte m m.

Pastor H skriver: »Om den linje, jeg har villet følge som præst kan jeg kort sige, at efter i studenteraarene at have taget en dukkert i Søren Kierkegaard og i kandidataarene

mødt grundtvigianismen i højskolen, som i en aarrække var min kære arbejdsplads, blev det mit maal i min forkyndelse som præst at give udtryk for en syntese af disse to. Efterhaanden er jeg vel nok blevet stadigt mere rodfæstet i den grundtvigske retning, især gennem kærligheden til Grundtvigs salmedigtning«.

Pastor H døde brat. Han døde paa sin cykle i Bagsværd, hvor han tog bopæl efter sin afsked, styrtede om af et hjerteslag og var død med det samme.

33. 12. juli 1943 (sp Elmelunde 1. okt 36): **Lauritz Nicolai Vilhelm Balslev**, * 15. okt 08 Skive. Faderen: Sp Vor Frue k, Aarhus, se der. Stud Aarhus 27, c 34² (h₁). ~ 29. okt 36 Inger Elisabeth Wogelius Christensen, * 29. jan 12 Juelsminde. Forældre: Stationsforstander Johan C og Esther Elisabeth Wogelius.